

KALA- JA RIISTARAPORTTEJA nro 317

*Juhani Salmi
Jussi Norquist
Timo Mäkinen
Pekka Salmi*

Kalankasvatus saaristoelinkeinona

Saaristomeren ja Ahvenanmaan kesäasukkaiden näkemyksiä
kalankasvatuksesta ja kestävästä kehityksestä

Helsinki 2004

Juhani Salmi, Jussi Norquist, Timo Mäkinen ja Pekka Salmi

Kalankasvatus saaristoelinkeinona. Saaristomeren ja Ahvenanmaan kesäasukkaiden näkemyksiä kalankasvatuksesta ja kestävästä kehityksestä.

Tutkimusraportti

Maa- ja metsätalousministeriö

AQCESS-hanke (312039)

Tutkimusraportti kuuluu osana kansainväliseen EU:n rahoittamaan AQCESS-hankkeeseen, joka tutki saaristoalueiden ammattikalastuksen ja kalankasvatuksen työllistävää merkitystä ja saariston kehittämistä kestäväen kehityksen mukaisesti. Suomessa tutkimusalueeksi valittiin Lounais-Suomen saaristo. Yhtenä tutkimuksen tavoitteena oli saada myös tietoa vapaa-ajanasukkaiden näkemyksistä, koska he ovat tärkeitä vesialueiden hyödyntäjiä, saariston palveluiden käyttäjiä ja ovat olleet osallisina kalakasvatusta koskevissa kiistoissa. Tarkemman kuvan saamiseksi Saaristomerellä haastateltiin henkilökohtaisesti 16 kesäasukasta ja yhtä matkailuyrittäjää.

Kesäasukkaat kokevat saaristoluonnon ensijaisesti kansalaisten virkistysalueena, jossa luonnonvarojen hyödyntämisen tulisi tapahtua varovaisesti ja perinteisin keinoin. Vaikka kesäasukkaat tuovat esille kalankasvatuksen saaristoluonnolle, -maisemalle ja virkistäytymiselle aiheuttamat ongelmat niin perin harvat ovat kokonaan elinkeinon kieltämisen kannalla. Monet kokevat kalankasvatuksen elinkeinona, joka tuo saaristolaisille tärkeitä lisätuloja. Pitämällä tuotanto alhaisena ja siirtämällä laitoksia kauemmas tärkeiltä kesäasutusalueilta elinkeinon aiheuttamia haittoja voitaisiin vähentää riittävästi. Pienillä yrityksillä olisi myös paremmat edellytykset tukeutua paikallisen työvoiman käyttöön. Kesäasukkaiden ja kalankasvattajien toisiaan kohtaan tuntemien ennakkokäsitysten hälventämiseksi tulisi edistää ryhmien välistä tiedonkulkua ja vuorovaikutusta. Myös lupaviranomaisten, kesäasukkaiden ja kalankasvattajien keskinäistä vuoropuhelua tulisi monipuolistaa.

Kesäasukkaat, kalankasvatus, vapaa-ajankalastus, ammattikalastus, kestävä kehitys

Kala- ja riistaraportteja 317

951-776-450-2

1238-3325

31 s. + 1 liite

Suomi

Julkinen

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Reposaaren toimipiste
Konttorikatu 1
28900 Pori
Puh/Fax 020 575 1895

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
PL 6, Pukinmäenaukio 4
00721 Helsinki
Puh: 0205 7511 Fax: 0205 751 201

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1. Taustaa ja tutkimuksen rajausta	1
1.2. Elinkeinoelämä ja kesäasutus	1
1.3. Kalankasvatus elinkeinona	4
2. AINEISTO JA MENETELMÄT	6
2.1. Oikeustapaukset ja laitoslupien perusteet	6
2.2. Haastateltavat poimittiin oikeustapauksista	6
2.3. Aineiston analyysi ja tulosten esittäminen	7
3. LAITOKSET, MUISTUTUKSET JA LUPAPÄÄTÖSPERUSTEET	8
3.1. Kalankasvatusyritykset ja laitosluvat	8
3.2. Muistutukset	9
3.3. Lupapäätösperusteet	9
4. KESÄASUKKAIDEN NÄKÖKULMAT	11
4.1. Mökkielämän sisältö	11
4.1.1. Luontoarvot tärkeitä mökkipaikan valinnassa	11
4.1.2. Oleilua, luonnontarkkailua, kalastusta ja uimista	11
4.1.3. Vesiympäristö erityisen tarkkailun kohteena	12
4.1.4. Oma saaristolaisuus, suhde paikallisiin ja toisiin kalastajiin	13
4.2. Kalankasvatus saaristoluonnon turmelijana	14
4.2.1. Vesien rehevöityminen	14
4.2.2. Muut haitat	15
4.3. Haittojen seuraukset	15
4.4. Keinoja haittojen vähentämiseksi	16
4.4.1. Sijainninhjaus	16
4.4.2. Muita toimia	16
4.5. Vaikutusmahdollisuudet	17
4.6. Viranomaiset ja kalankasvatus	18
4.7. Tiedotusvälineillä tärkeä asema	20
4.8. Kestävä kehitys ja saariston tulevaisuus	21
4.8.1. Tehokkuusajattelu ei sovi saaristoon	21
4.8.2. Hyöty tulisi koitua saaristolaisille – ei ulkopuolisille	22
4.8.3. Perinteinen ammattikalastus sai osakseen myötätuntoa	23
4.8.4. Keinoja saariston elävöittämisksi	23
5. TULOSTEN TARKASTELUA	26
5.1. Kesäasukkaiden ja paikallisten näkemyserot	26
5.2. Alueelliset erot	27
5.3. Vastakkainasettelusta vuorovaikutukseen	27
6. LÄHTEET	29

1. Johdanto

1.1. Taustaa ja tutkimuksen rajaus

Tämä raportti liittyy EU:n rahoittamaan AQCESS (Aquaculture and Coastal, Economic and Social Sustainability) -tutkimushankkeeseen, johon Suomen lisäksi on osallistunut tutkimustahoja Irlannista, Skotlannista, Portugalista ja Kreikasta. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on vastannut Suomen osuudesta. Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä tietoa rannikkokalastukseen ja vesiviljelyyn liittyvien elinkeinojen kehittämiseksi (Salmi ym. 2004).

Suomessa tutkimus tehtiin Lounais-Suomen saaristossa, jonne ammattikalastuksen ohella merkittävä osa maamme kalankasvatuksesta keskittyy. Tutkimusta varten tehtiin haastatteluita kolmella tapaustutkimusalueella: Saaristomeren suomenkielisissä (Kustavi, Rymättylä ja Velkua) ja ruotsinkielisissä (Nauvo, Iniö, Houtskari) kunnissa sekä Ahvenanmaan maakuntaan kuuluvassa saaristossa (Föglö, Kumlinge ja Brändö). Ammattikalastajien ja kalankasvatusalalla työskentelevien ohella haastateltiin myös paikallista väestöä. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin myös ”avainhenkilöinä” joko organisaatioiden edustajia tai hallintoviranomaisia. Kerättyihin aineistoihin pohjautuvia tuloksia on esitelty kansainvälisissä kongresseissa (Salmi J. ym. 2003, Salmi P. ym. 2003) ja keskeisistä tuloksista on laadittu myös suomenkielinen yhteenveto (Salmi J. ym. 2004).

Suomi poikkesi muista tutkimuksissa mukana olleista valtioista siinä mielessä että ammattikalastajien, kalankasvatustajien, paikallisten asukkaiden ja matkailijoiden ohella kesäasukkaat muodostavat tärkeän intressiryhmän, joka hyödyntää monin tavoin vesiympäristöä ja käyttää myös saariston palveluita. Kalankasvatus on joutunut 1970-luvulta lähtien tiedotusvälineissä kielteisen huomion ja arvostelun kohteeksi. Kriittisiä kannanottoja ovat esittäneet eniten kesäasukkaat, joiden mielestä kalankasvatuksen aiheuttama vesien rehevöityminen rajoittaa heidän virkistytymistään (Peuhkuri 2001). Koska kesäasukkailla on keskeinen asema saariston kalankasvatuksen asemaa punta-roitaessa päätettiin hankkia yksityiskohtaisempaa tietoa heidän näkemyksistään saariston kalankasvatuksesta ja kestävästä kehityksestä. AQCESS-hankkeessa mukana olleista yhdeksästä kunnasta Velkua ja Nauvo, joissa kalankasvatus on vähäistä, päätettiin jättää tarkastelun ulkopuolelle.

Raportin alussa luomme katsauksen tutkimuskuntien väestöön, elinkeinoelämään ja vapaa-ajan asutukseen, sekä esittelemme tutkimusalueen kalankasvatusta ja laitosten lupaperusteita. Aineisto- ja menetelmäkuvauksen jälkeen tarkastelemme vesioikeuden lupapäätösperusteita ja luomme yleiskatsauksen vapaa-ajanasukkaiden muistutusten sisältöön. Pääosa tästä tutkimusraportista käsittelee muistutuksia tehneiden kesäasukkaiden parissa tehtyjen teemahaastatteluiden tuloksia. On kuitenkin huomattava, että heidän näkemyksensä eivät välttämättä edusta tavallisten kesäasukkaiden mielipidettä. Elinkeinoon kriittisesti suhtautuvat ovat kuitenkin eräänlaisia mielipidejohtajia, joten heidän näkemystensä analysointi on perusteltua. Lopuksi tarkastelemme tulosten pohjalta kesäasukkaiden asemaa kalankasvatukseen nähden ja saariston kestävästä kehityksen edellytyksiä.

1.2. Elinkeinoelämä ja kesäasutus

Saaristomeren ja Ahvenanmaan saariston väkiluku oli suurimmillaan vuoden 1910 tienoilla (Helle 1961, Moring 1986). Tuolloin väestön toimeentulo perustui kalastuksen

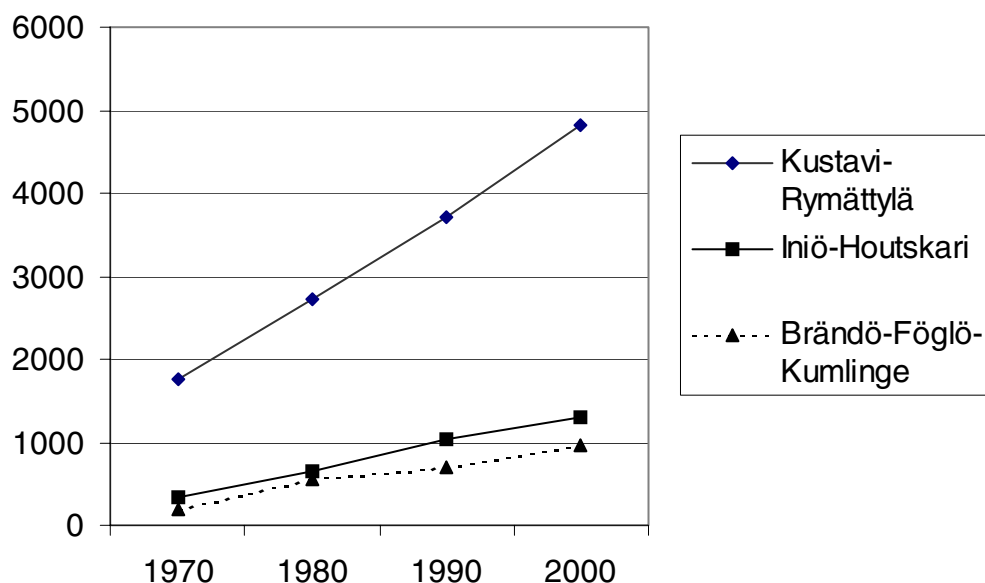
ohella kotieläintuotantoon ja merenkulkuun (Andersson ja Eklund 1999). Saariston väkiluku kääntyi voimakkaaseen laskuun 1930-luvulla, jolloin saaristokunnista muutti paljon väestöä mantereelle, Ahvenanmaan saaristosta Ruotsiin ja Saaristomereltä Suomen mantereelle. Väestön väheneminen oli voimakkainta ulkosaaristossa (Helle 1961, Moring 1986). Samalla kun saariston vakituinen väestö alkoi vähetä yhä useammat kaupunkilaiset hankkivat suurten taajamien lähialueen saaristosta kesänviettopaikkoja. Tutkimuskuntien nykyisestä kesämökkikannasta 456 (6,4 %) on rakennettu ennen vuotta 1920 (Tilastokeskus 2001). Lounais-Suomen saaristossa kesäasuntoja rakennettiin vilkkaimmin kaupunkien lähistöllä oleviin kuntiin, joihin oli hyvät tieyhteydet (Vuori 1966).

Lounais-Suomen saaristossa varhaisin kesäasutus syntyi Turun lähistölle jo 1800-luvun puolivälin tienoilla. Tuolloin ainoastaan varakkaimmilla kaupunkilaisilla oli varaa kesäasuntoihin (Vuori 1966). Kiinnostus saariston kesänviettoa kohtaan kasvoi vuosisadan loppupuolella vallalla olleella luontoromantiikan aikakaudella jolloin lähinnä ruotsinkielinen varakas yläluokka järjesti höyrylaivaretkiä saaristoon ihailemaan villiä ja koskematonta luontoa (Eklund 1989a). Vähitellen alkoi korostua kesään rannikolla viettäneiden sivistyneistön ja saaristolaisten arvojen ja elämäntyylin erilaisuus: kaupunkilaiset eivät esimerkiksi kaikilta osin ymmärtäneet paikallisten tapoja hyödyntää saariston luonnonresursseja. Esimerkiksi saaristolaisten harjoittaman vesilintujen metsästyksen katsottiin uhkaavan lintukantoja (Leino-Kaukiainen 2000). Vuosisadan alkupuoliskolla saaristosta alkoi tulla eri alojen luonnontutkijoiden temmellyskenttä ja luonnonsuojelijat alkoivat olla huolissaan saariston säilymisestä alkuperäisenä (Eklund 1989a).

Kesäasutus alkoi voimakkaimmin lisääntyä heti toisen maailmansodan jälkeen ja vähitellen kaupunkien lähialueilla huvilatonteiksi soveltuvat vapaat rannat alkoivat vähentyä. Saariston ja rannikon kulkuyhteyksien paraneminen aikaansaiivat sen, että kesäasuntoja alettiin hankkia kauempaa. Kuitenkin edelleen varsinkin ulkosaaristoon syntyi uutta kesäasutusta varsin hitaasti. Vuonna 1950 koko valtakunnassa oli 40000 kesäasuntoa, mutta jo vuonna 1962 tienoilla ylittyi 100000 raja. Kesäasuntoja alkoivat hankkia johtavassa asemassa olevien ohella myös palvelualalla työskentelevät. (Vuori 1966).

Kesäasuntojen määrä jatkoi kasvuaan 1960-luvulla kiihtyvällä vauhdilla ja kesämökkeilystä alkoi tulla koko kansan huvi. Vuonna 1970 koko maassa oli 176000 kesäasuntoa, mutta vuonna 2000 ylittyi jo 450000 raja (Tilastokeskus 2002). Maakunnista eniten kesämökkejä oli Varsinais-Suomessa: 42500. Kesäasukkaista yhä suurempi joukko alkoi olla oman kunnan asukkaita tai ainakin alunperin mökkikunnassa syntyneitä (Eklund 1995, Salmi ym. 2001). Houtskarın kesäasukkaista oli vuosituhannen vaihteessa jopa yli 90 prosenttia lähtöisin mökkikunnastaan (Tilastokeskus 2001). Vaikka monella kesäasukkaista oli edelleen työ ja vakituinen asunto kaupungissa niin kesäasunnon ansiosta side saariston paikallisyhteisöihin on pysynyt tiiviinä (Salmi ym. 2001). Monissa saaristokunnissa kakkosasuntoja on ykkösasuntoihin verrattuna enemmän. Kesäasuntonsa ympärivuotiseen käyttöön soveltuvaksi kakkosasunnoksi muuttaneet ovat olleet pääasiassa eläkeläisiä, mutta yhä enenevässä määrin myös etätyöntekijöitä (Hellen 2002).

Kesäasuntojen määrä on kasvanut vuoden 1970 jälkeen voimakkaimmin mantereiden läheisissä kunnissa – Kustavissa ja Rymättylässä – joissa oli jo ennestäänkin huomattavasti enemmän kesämökkejä kuin ulkosaaristossa (kuva 1). Toisaalta yhteysalusliikenteen kehittyminen 1970-luvulla edisti kesäasutuksen levittäytymistä ulkosaaristoon (Öhman 1995).

Kuva 1. Kesämökkien lukumäärän kehitys tutkimusalueiden kunnissa vuosina 1970, 1980, 1990 ja 2000 (Tilastokeskus 2002).

Vuosituhanen vaihteessa Kustavissa oli tutkimuskunnista eniten kesäasuntoja suhteessa väkilukuun: lähes kolminkertainen määrä muihin verrattuna (taulukko 1). Kun otetaan huomioon kesäasuntokunnan kaikki jäsenet oli kesäasukkaita paikallisiin nähden yli nelinkertainen määrä. Maamme kunnista Kustavissa on eniten kesäasukkaita vakinaiseen väestöön verrattuna (Tilastokeskus 2001). Ruotsinkielisistä kunnista Iniössä kesämökkejä oli suhteellisesti eniten vakituisiin asukkaisiin verrattuna. Kunnassa kesäasukkaita oli 2,5-kertainen määrä paikallisiin nähden (Tilastokeskus 2001). Ahvenanmaalla paikallisia asukkaita oli enemmän kuin kesämökkejä (taulukko 1). Vapaa-ajan asuntojen rakentamista on viime vuosina hidastanut vuonna 1997 voimaan tullut rantojen kaavavelvoite ja osittain myös vanhojen mökkien tulo kiinteistömarkkinoille (Sisäasianministeriö 2003).

Taulukko 1. Kuntien asukasluvut, kesämökit, ja ruotsinkielisten osuus väestöstä vuonna 2002 (Kuntafakta 2003).

Kunnat	Maapinta-ala, km ²	Asukasluvu	Kesämökit	Ruotsinkielisen väestön osuus, %
Saaristomeri				
Kustavi	164,7	973	2735	1
Rymättylä	150,1	1964	2130	1
Iniö	63,9	248	453	76
Houtskari	121,2	653	887	89
Ahvenanmaa				
Brändö	103,1	502	226	91
Föglö	131,7	283	495	94
Kumlinge	96,6	404	252	94

1.3. Kalankasvatus elinkeinona

Kalankasvatus tuli Lounais-Suomen saaristoon 1970-luvun alussa korvaamaan kannattavuudeltaan taantunutta ammattikalastusta. Ammattikalastajien ohella moni maanviljelijä ja muu saariston asukas aloitti etenkin 1980-luvulla pienimuotoisen kalankasvatuksen (Eklund 1989b, Salo ym. 2000). Kalankasvatuksesta kehkeytyi aluksi Kustavissa sittemmin Dragsfjärdin, Houtskarın, Kustavin ja Rymättylän kunnissa merkittävä elinkeino. Ahvenanmaalla kalankasvatuksen pariin ryhdyttiin 1970-luvun puolivälissä, aluksi Brändön kunnassa (Eklund 1989b).

Kalankasvatusyrityksellä oli aluksi yleensä vain yksi laitos, mutta 1990-luvulta lähtien syntyi yhä enemmän usean laitoksen yrityksiä. Ruokakalaa tuottavien laitosten määrä oli vuonna 1978 merialueella 32, mutta vuonna 1986 jo 177, joista noin 120 sijaitsi Saaristomerellä tai Ahvenanmaan vesillä (Eklund 1989b, Kalatalous ajassa 1993). Turun ja Porin läänissä kalankasvatus työllisti 1980-luvun puolivälissä ainakin osittain 600 henkilöä, joista 190 asui Ahvenanmaalla (Eklund 1989b).

Vielä 1980-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa ilmaantui merialueelle muutamia uusia ruokakalanviljelylaitoksia, joiden lukumäärä alkoi vähetä 1990-luvulla selvästi etenkin Saaristomeren pohjoisosassa. Sen sijaan Ahvenanmaalla muutokset olivat suhteellisen pieniä. Vuonna 1995 Varsinais-Suomessa ja Ahvenanmaalla toimi yhteensä 168 laitosta, jotka tuottivat 10,7 miljoonaa kiloa kalaa. Vuonna 2002 laitosten määrä oli laskenut 117:een ja niiden tuotanto oli 9,8 miljoonaa kiloa (Mäkinen ja Salmi 2002, Kalanviljely 2003).

Laitosten määrän väheneminen johtui lähinnä kalankasvatuksen kannattavuuden heikkenemisestä. Kun tuoreen lohien tuonti vapautettiin 1990-luvulla norjalainen lohi vei nopeasti markkinoita kotimaiselta kirjolohelta (Setälä ym. 2003). Kirjolohien hinnan aleneminen yhdessä kohonneiden tuotantokustannusten kanssa vähensivät kalankasvatuksen kannattavuutta (Moilanen ym. 1999, Salo ym. 2000). Myös tiukan ohjauspolitiikan ja kankean lupajärjestelmän arvellaan osaltaan vaikuttaneen tuotantokustannusten kasvuun (Salon ym. 2000, Varjopuro 2000).

Kalankasvatuksen ohjauksessa ympäristöministeriö on korkeinta päätäntävaltaa käyttävä viranomaisena. Ympäristöpolitiikan käytännön toteuttaminen on jaettu alueellisille ympäristökeskuksille, kunnille ja ympäristölupaviranomaiselle. Ahvenanmaalla lupaa haetaan maakuntahallitukselta. Voidakseen kasvattaa kalaa aikomassaan paikassa kalankasvattajalla täytyy olla vesialueen omistajan antama alueen käyttöoikeus ja ympäristölupaviranomaiselta lainvoimainen lupa (Varjopuro ym. 2000). Alueellinen ympäristökeskus harkitsee tapauskohtaisesti edellyttääkö toiminta vesioikeudellisen luvan hakemista. Vuonna 1997 Lounais-Suomen ympäristökeskuksen alueella toimi vain muutama laitos ilman vesioikeuden lupaa (Sahivirta ja Kärmeniemi 1998).

Laitoksen lupahakemus asetetaan julkisesti nähtäville niin, että asianosaiset joita laitoksen toiminta koskee voivat antaa asiasta lausunnon tai tehdä siitä muistutuksen (Kotkasaari 1998). Vesioikeus lähettää keskimäärin kilometrin säteellä laitoksesta oleville kiinteistön omistajille kirjallisen tiedonannon vireillä olevasta hakemuksesta. Lupa voidaan myöntää edellyttäen että vesiympäristölle ei koidu merkittävää vahinkoa ja että luvasta koitua hyöty on haittoja merkittävästi suurempi. Hyödyksi lasketaan lähinnä taloudelliset seikat kuten tuottajan saamat tulot, vesialueiden taloudellisesti tehokas hyödyntäminen ja työllisyyden parantaminen. Tappioiksi lasketaan ympäristölle koitua haitta, muiden vesien käyttömuotojen estyminen ja yksityiselle omistusoikeudelle koitua haitta. Vesien tilan heikkenemisen voidaan katsoa vähentävän vesialueen omistusasrvoa, joten laitosten lähituntuman vesialueen omistajat voivat hakea korvausta kalankasvattajilta (Peuhkuri ja Varjopuro 2001).

Saaristomerellä lupien yleisimpiä hylkäysperusteita ovat olleet hydrologiset tekijät ja muu kuormitus. Seuraavalla sijalla on paikallinen ja yleinen rehevöitymiskehitys sekä virkistyskäyttö. Ahvenanmaalla etusijalla on ollut muu paikallinen kuormitus sekä me-

rialueen yleinen rehevöitymiskehitys. Virkistyskäytön osuus hylkäysperusteena on ollut yhtä suuri molemmilla alueilla (Sahivirta ja Kärmeniemi 1998).

Lupajärjestelmä asettaa kalankasvattajille velvoitteita, mutta samalla se takaa viranomaisille mahdollisuuden seurata ja ohjata kalankasvatustoimintaa. Lupa määrää kalankasvattajat tekemään ympäristövaikutusten tarkkailu-ohjelman, jonka kalankasvattajat itse kustantavat. Ohjelmaan liittyvän seurannan tavoitteena on varmistaa, että kalankasvatuksen ympäristölle aiheuttamat haitat pysyvät siedetyllä tasolla. Ohjelman avulla kerättyä aineistoa tarvitaan myös kun esimerkiksi päätetään luvan jatkamisesta. Lisäksi kalankasvattajat ovat velvollisia pitämään päivittäistä kirjanpitoa laitoksen rehun käytöstä, kalan sisäänotosta ja teurastuksesta, kalojen kuolleisuudesta ja lääkinnästä. Kalankasvattajilla on mahdollisuus valittaa tehdyistä päätöksistä Vaasan vesiyhtiökeuteen tai korkeimpaan hallinto-oikeuteen (Peuhkuri ja Varjopuro 2001).

Ahvenanmaalla luvat ovat mahdollistaneet suuremman laitoskohtaisen tuotannon kuin muualla Suomessa. Esimerkiksi vuonna 1998 keskimääräinen laitoksen tuotantolupa oli Ahvenanmaalla 108 tonnia ja Saaristomerellä vain 46 tonnia. Voimakkaiden merivirtojen ja harvalukuisen kesäasutuksen takia Ahvenanmaan vesialueiden on katsottu soveltuvan Saaristomerta paremmin kalankasvatuksen harjoittamiseen (Varjopuro ym. 1990). Alueellinen ympäristökeskus vastaa suurelta osin lupaehtojen valvonnasta. Lupaviranomaiset myöntävät laitoskohtaiset luvat yleensä 5-7 vuodeksi. Myöntämällä luvat tietyksi kaudeksi viranomaiset varaavat mahdollisuuden tarkistaa niihin liittyviä ehtoja (Peuhkuri ja Varjopuro 2001).

Elinkeinon ohjauksessa on tukeuduttu vuonna 1992 hyväksytyyn Itämeren alueen merellisen ympäristön suojelua koskevaan yleissopimukseen (HELCOM). Sopimuksessa on korostettu kalankasvatuksen merkitystä paikallista ongelmaa laajempaan ympäristökysymyksenä kirjaamalla elinkeino Itämeren merkittäviä kuormituslähteitä sisältävään hot-spot listaan ja antamalla sen ympäristöohjausta koskevia muistutuksia (Peuhkuri 2001). Vuonna 2003 kalankasvatus kuitenkin poistettiin tältä listalta sen saavutettua alalle asetetut ympäristötavoitteet.

Suomen ympäristökeskus on laatinut vuosille 1996-2005 kalankasvatuksen ympäristönsuojeluohjelman, jonka tavoitteissa ja suosituksissa mainitaan paikalliset olosuhteet, kuormituksen määrä ja muoto, kalankasvatuksen taloudellinen ja työllistävä merkitys, kalankasvatusta ohjaava normisto sekä kansainväliset sopimukset ja suojeluohjelmat. Suosituksissa korostuvat tekniset lähtökohdat ja ominaiskuormitusten vähentämismahdollisuudet sekä laitosten sijainninhjaus. Ohjelmassa todetaan myös, että laitoksia on vielä mahdollista perustaa aivan uloimpaan saaristoon jos samalla laitoksia suljetaan sisä- ja välisaariston hankalilta alueilta (Suomen ympäristökeskus 1996).

2. Aineisto ja menetelmät

2.1. Oikeustapaukset ja laitoslupien perusteet

Tapaustutkimusalueiden oikeustapauksiin liittyviä aineistoja hankittiin Länsi-Suomen ja Ahvenanmaan ympäristölupavirastoista. Lähdeaineistot käsittivät Saaristomerellä 32 laitoksen lupapäätöstä muistutuksineen vuosilta 1999-2002. Ahvenanmaalla aineisto käsitti 23 laitoksen ympäristölupapäätökset muistutuksineen vuosilta 1997-2002. Molemmilla alueilla vuoden 2002 osalta aineistoon on sisällytetty ainoastaan alkuvuonna tehdyt päätökset.

Lupapäätöksistä saatiin tietoa muun muassa kalankasvattajien anomista ja heille myönnettyistä kasvatustuvista sekä vesialueiden käyttöperusteista. Lisäksi viranomaisilta saatiin tietoa laitosten vesialueiden käyttöoikeuksien perusteista. Tapausaineistojen lupapäätökseistä poimittiin perustelut. Aineistoista saatuja tuloksia on esitetty luvussa 3.3.

2.2. Haastateltavat poimittiin oikeustapauksista

Pääosa haastateltavista päätettiin poimia 15 oikeustapauksesta (liite 1), joiden tuli olla mahdollisimman tuoreita. Lisäksi tapausten valintojen kriteereinä oli informanttien helppo tavoitettavuus. Saaristomeren poimitusta seitsemästä oikeustapauksesta viisi ajoittui vuosille 1998-2001. Aineistoksi otettiin mukaan myös kaksi oikeustapausta vuosilta 1991 ja 1993, joissa lupajakso oli poikkeuksellisen pitkä – kymmenkunta vuotta – eikä osallisilla ollut sinä aikana valitusmahdollisuutta. Ahvenanmaan poimitut kahdeksan oikeustapausta ajoittuivat vuosille 1997-2002.

Haastateltavat poimittiin pääsääntöisesti ympäristölupapäätöksiin kirjattujen muistuttajien joukosta. Muistutuksia tehneistä pyrittiin poimimaan informatiivisimmat ja helposti tavoitettavat haastateltavat. Lähtöolettamus oli että kantaaottavimmat informantit olisivat halukkaimpia keskustelemaan kalankasvatuksesta. Lisäksi päätettiin haastatella yhtä kesäasukasta, joka ei ole tehnyt muistutusta ja yhtä matkailuyrittäjää, jotka molemmat kuitenkin asuivat laitoksen lähellä. Haastateltavien määrä oikeustapausta kohti tuli olla vähintään yksi.

Haastateltaviin otettiin aluksi yhteyttä puhelimitse ja heille kerrottiin meneillään olevasta AQCESS- hankkeesta ja että henkilökohtaisten haastatteluiden tarkoitus on täydentää laajempaa tutkimuskokonaisuutta. Mahdollisille informanteille kerrottiin myös, että teemahaastattelut mieluummin nauhoitettaisiin ja että kertynyttä aineistoa käsiteltäisiin luottamuksellisesti. Saaristomerellä kaksi ja Ahvenanmaalla yksi kieltäytyi haastattelusta. Näiden tilalle valittiin uusi informantti. Haastatteluajankohdasta ja -paikasta voitiin sopia yleensä jo ensimmäisen kontaktin yhteydessä. Haastattelut tehtiin kesäasukkaan vapaa-ajanasunnolla, kotona tai työpaikalla. Kaksi haastattelua tehtiin RKTL:n Turun toimipaikassa.

Haastattelut sujuivat ongelmitta ja yleensä haastateltavat olivat näkemyksissään monisanaisia ja hyvin perusteellisia. Tosin haastattelun äänittäminen ja epä tietoisuus haastattelun luottamuksellisuudesta saattoi häiritä muutamaa informanttia. Tämä ilmeni yleensä niin, että jotkut haastatelluista puhuivat vapautuneemmin vasta haastattelun jälkeen.

Lopullinen aineisto käsitti Saaristomerellä kaikkiaan kymmenen ja Ahvenanmaalla kuusi kesäasukasta ja lisäksi yhden matkailuyrittäjän. Haastattelut jakautuivat kunnit-

tain seuraavasti: Saaristomeri: Iniö 3, Houtskari 3, Rymättylä 2 ja Kustavi 2 ja Ahvenanmaa: Kumlinge 4, Brändö 1, Föglö 1 ja Lemland 1.

Saaristomeren informantit olivat iältään 52-53 -vuotiaita ja yksi oli 67-vuotias. Ahvenanmaalla haastateltujen ikä vaihteli 36 ja 79 ikävuoden välillä, keski-ikä ollessa 54 vuotta. Haastatelluista kolme oli naisia.

Saaristomeren kesäasukkaista – joista kaksi oli saaristolähtöisiä – pääosan kotikunta oli Turun seudulla. Ahvenanmaalla haastatelluista seitsemästä neljän kotikunta oli Manner-Suomessa. Haastatellut olivat lähes poikkeuksetta korkeasti koulutettuja: Ahvenanmaan informanteista kaikilla yhtä lukuun ottamatta oli akateeminen koulutus ja Saaristomeren vapaa-ajanasukkaista kaikilla oli takanaan vähintään ammatti- tai keskiasteen koulutus, puolella akateemisia opintoja.

2.3. Aineiston analyysi ja tulosten esittäminen

Teemahaastatteluiden analyysissä (luku 4) on sovellettu aineistolähtöistä analyysiä, jolla tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta (grounded theory). Aineistolähtökohtaisessa analyysissä pyritään analysoimaan aineistoa ilman teoreettisia etukäteisolettamuksia. Kun halutaan perustietoa jonkin tietyn etukäteen huonosti tunnetun ilmiön olemuksesta, on tämänkaltaisen analyysin tarpeellista. Tutkittavasta kohteesta voi kyllä olla etukäteistietoa ja oletuksia, mutta niiden ei anneta häiritä aineistosta itsestään nousevia teemoja (Eskola ja Suoranta 1998).

Keskimäärin toista tuntia kestäneet nauhoitetut haastattelut litteroitiin sanatarkasti. Tämän jälkeen haastateltujen puheen sisältö luokiteltiin Atlas.ti analyysiohjelman avulla kuuteen pääluokkaa, joista osa pilkottiin edelleen alaluokkiin (vrt. Vesala ym. 1996). Tässä tutkimuksessa pääluokkia olivat informanttien puheet 1) *mökkielämästä*, 2) *kalankasvatuksesta*, 3) *kestävän kehityksen edellytyksistä ja saariston tulevaisuudesta*, 4) *ympäristöstä*, 5) *viehekortista* ja 6) *viranomaisista*. Pääluokat 1-4 jakautuivat alaluokkiin, joiden sisältöä on seuraavassa yksityiskohtaisemmin tarkasteltu.

Puheet **mökkielämästä** on luokiteltu kolmeen alaryhmään, käsittäen puheita *vapaa-ajanvietosta*, *alueen luonnonympäristön kuvauksesta* ja *ihmisten välisistä kontakteista*. Vapaa-ajanvietoksi sisällytettiin mökkeilyn motiivit ja puuhat mökillä. Oma kalastajuus ja kalavedenomistus on sijoitettu myös tähän luokkaan. Luonnonympäristön kuvauksiin sisällytettiin puheet mökkiympäristön hyvistä ja huonoista puolista ja ihmisten välisissä suhteissa käsiteltiin kesäasukkaiden ja paikallisten suhteita ja vallankäyttöä.

Kalankasvatusta koskevat kannanotot on luokiteltu viiteen pääluokkaan *kalankasvatuskiihistä*, *kalankasvatuksen haittavaikutukset ja niiden ehkäiseminen*, *kesäasukkaiden vaikutusmahdollisuudet kalankasvatustasialloissa*, *kalankasvatuksen kannattavuus ja työllistävä merkitys*, sekä *kalankasvatusta koskeva tieto*.

Puheet **kestävän kehityksen edellytyksistä ja saariston tulevaisuudesta** on luokiteltu kolmeen alaluokkaan *ekologista kestävyyttä*, *ammattikalastuksen ja kalankasvatuksen kestävyyttä* sekä *saariston elävöittämisestä ja tulevaisuutta* käsitteleviin puheisiin.

Raportin jäsentely noudattaa informanttien esiin nostamia keskeisempiä teemoja. Jotta haastateltavien puheiden merkityssisältö säilyisi mahdollisimman alkuperäisenä käytämme tekstissä runsaasti keskusteluista poimittuja sitaatteja. Kunkin sitaatin loppuun on kirjattu haastateltavan tunnus (Ha1-17) ja kesäpaikkakunta.

3. Laitokset, muistutukset ja lupapäätösperusteet

3.1. Kalankasvatustyrietykset ja laitosluvat

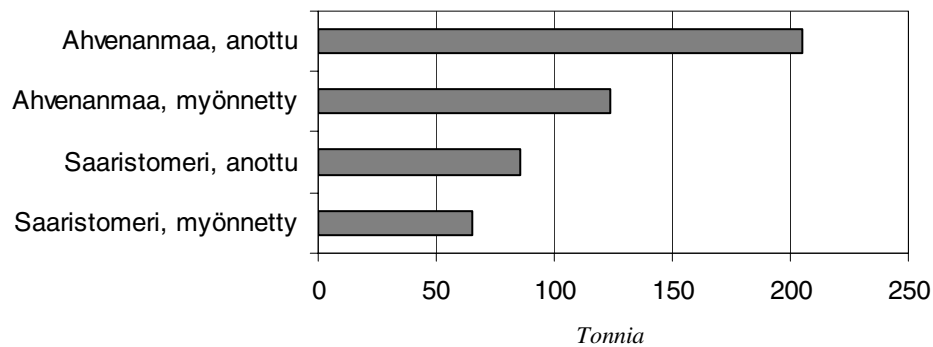
Vuonna 2002 tutkimusalueella kunnissa oli 37 kalankasvatustyrietystä. Yleensä tyrietyksellä oli lupa kasvattaa kaloja usealla laitoksella, jopa useamman kunnan alueella. Eräällä Ahvenanmaalla toimineella tyrietyksellä oli 15 laitosta. AQCESS- hankkeen tapaustutkimusalueilla oli 135 laitosta, joten kalankasvatustyrietyksellä oli keskimäärin 3,7 laitosta (Salmi J. ym. 2004). Vuosien 1999 ja alkuvuoden 2002 välisenä aikana annettiin kaikkiaan 55 lupapäätöstä, joiden voimassaoloaika vaihteli 2 ja 6 vuoden välillä.

Taulukko 2. Vuonna 2002 tutkimusalueilla toimineiden kalankasvatustyrietysten ja voimassa olleiden laitoslupien määrä sekä vuosina 1999-2002 annetut vesioikeudelliset lupapäätökset (oikeustapaukset) ja muistutukset. Lähteet: Salmi J. ym. 2004, Ahvenanmaan ja Länsi-Suomen ympäristölupavirastot.

	Yrietyksiä	Laitosluvat	Oikeus- tapauksia, kpl	Muistutukset
Saaristomeri				
Iniö- Houtskari	13	58	19	87
Kustavi-Rymättylä	13	44	13	45
Ahvenanmaa				
Brändö-Föglö- Kumlinge	11	33	23	95
<i>Yhteensä</i>	<i>37</i>	<i>135</i>	<i>55</i>	<i>227</i>

Ahvenanmaan tapaustutkimusalueella anottu laitoskohtaiset luvat olivat keskimäärin 205 tonnia. Viidennes tuotantohakemuksista hyväksyttiin sellaisenaan. Kahdella viidestä hakemuksesta anotusta tuotantomäärästä leikattiin vähintään puolet. Ympäristölupavirasto myönsi laitoksille keskimäärin 124 tonnin luvan. Saaristomerien tapaustutkimusalueen laitoksille oli haettu keskimäärin 86 tonnin vuotuisen lisäkasvun lupaa, mutta lupaviranomaiset myönsivät luvan vain noin 65 tonnille (kuva 2). Ympäristölupavirasto ei yleensä hyväksynyt hakemusta sellaisenaan, vaan monen laitoksen osalta vaatimukset kasvatusmäärien lisäämiseksi hylättiin. Lisäksi kuudessa tapauksessa vaadittiin lupahakemuksen täydentämistä ja kolme laitosta sai hylkäävän päätöksen muun muassa hakemuksen täydentämättä jättämisen vuoksi¹.

¹ Sahivirran ja Kärmeniemen (1998) Saaristomerien aluetta koskevassa aineistossa (42 tapausta, vuosilta 1994-1997) oli keskimääräinen laitoskohtainen tuotanto 46 tonnia. Lupahakemuksista hyväksyttiin muutettuna 74 % ja hylättiin 26 %.

Kuva 2. Saaristomerren ja Ahvenanmaan laitosten anomat ja viranomaisten myöntämät luvat vuosina 1997-2002 (Lähde: Länsi-Suomen ympäristölupavirasto)²

3.2. Muistutukset

Tarkasteltuihin 55 lupapäätökseen oli tehty kaikkiaan hieman yli 200 muistutusta, jotka monessa tapauksessa olivat useamman kiinteistönomistajan yhteismuistutuksia (taulukko 2). Eräissä muistutuksissa oli jopa 57 allekirjoittajaa. Oikeustapauskohtaisia muistutuksia oli Saaristomerellä keskimäärin viisi ja Ahvenanmaalla neljä. Muistuttajat yleensä vastustivat anottujen suurusten lupien myöntämistä ja esittivät laitosten siirtämistä kauemmas syvänteisiin. Liitteessä 1 on lyhyt katsaus tapauskohtaisten muistutusten sisältöön.

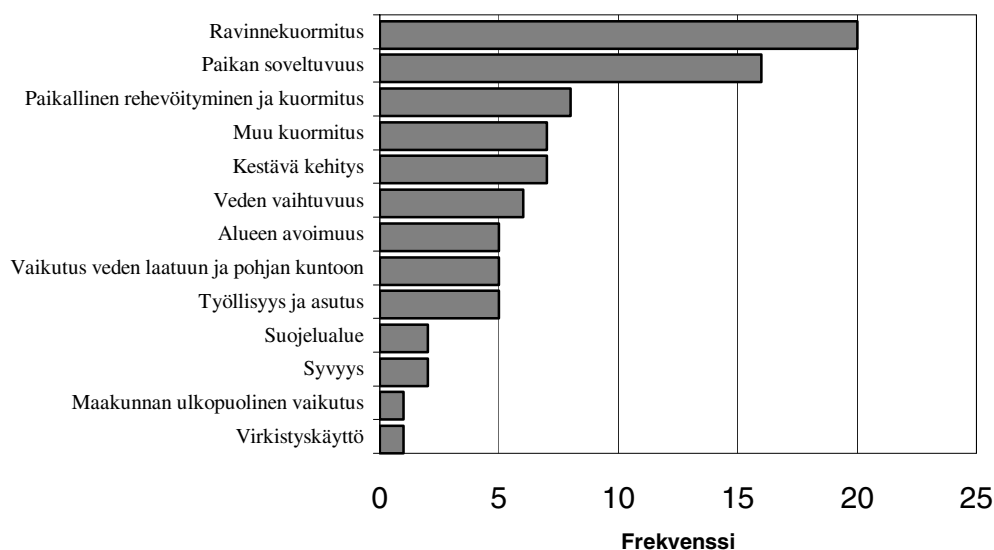
Saaristomerren tapaustutkimuskuntien laitoksista (n=31, vuosien 1999-2002 lupapäätökset) 65 % sijaitsi vuokra-alueella, 10 % omalla vesialueella ja 25 % oli muunlainen käyttöoikeus vesialueeseen tai oli sitä parhaillaan hakemassa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Sahivirran ja Kärmeniemen (1998) tekemän selvityksen mukaan koko Saaristomerellä 1990-luvun loppupuoliskolla (n=42, lupapäätösaineistot vuosilta 1994-1997) puolet laitoksista sijaitsi vuokra-alueella ja kolmannes omalla vesialueella. Ahvenanmaan tapaustutkimusalueiden laitoksista (n=21, vuosien 1997-2002 lupapäätökset) 95 % sijaitsi vuokravesillä, mikä oli samaa suuruusluokkaa kuin Sahivirran ja Kärmeniemen (1998) Ahvenanmaan vesialueiden hallintaa koskevassa selvityksessä.

3.3. Lupapäätösperusteet

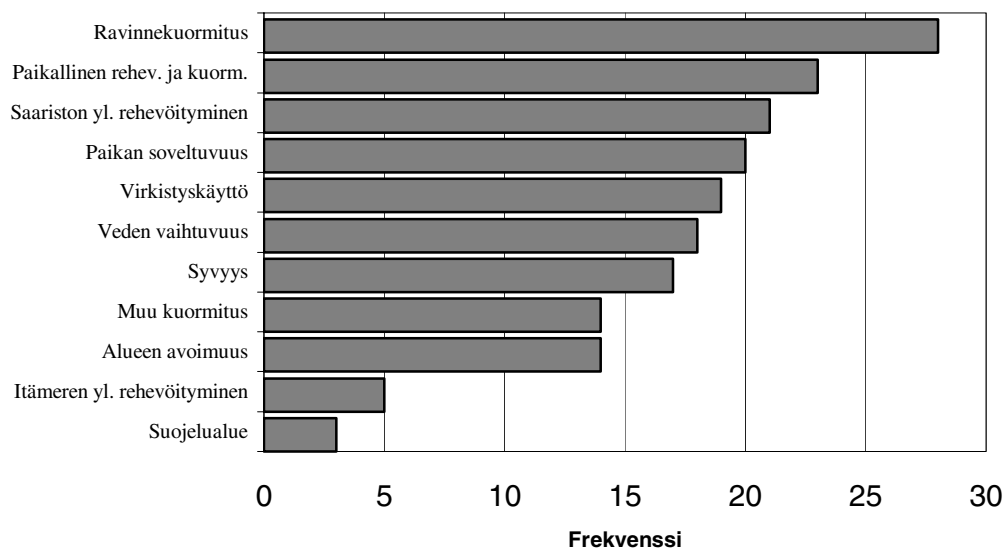
Lupapäätösteksteissä luvan harkintaperusteluissa mainittiin useimmiten ravinnekuormitus ja lisäksi paikallinen tai yleinen rehevöityminen. Yhdessä nämä muodostivat keskeisen osan lupien harkintaa. Myös paikan soveltuvuutta, alueen avoimuutta ja virkistyskäyttöä sekä kasvatustaikaa hydrologisia tekijöitä (veden vaihtuvuus ja sy-

² Saaristomerellä tarkasteltava ajankohta oli tammikuun 1999 ja helmikuun 2002 välinen aika ja Ahvenanmaalla tammikuun 1997 ja helmikuun 2002 välinen aika. Saaristomerellä tiedot perustuvat 35 ja Ahvenanmaalla 29 lupaan.

vyys) käytettiin yleisesti lupaperusteena. Ahvenanmaalla lupaperusteluissa mainittiin myös alueen kestävä kehitys ja työllisyysnäkökohdat (kuvat 3-4).

Kuva 3. Tapausaineiston lupapäätöstekstissä mainitut perustelut vuosina 1999-2002 (Lähde: Länsi-Suomen ympäristölupavirasto, kalankasvatusta koskevat ympäristölupapäätökset).

Kuva 4. Tapausaineiston lupapäätöstekstissä mainitut perustelut vuosina 1997- 2002 (Lähde: Ahvenanmaan ympäristölupavirasto, kalankasvatusta koskevat ympäristölupapäätökset).

Tässä selvityksessä pyrittiin perustelut luokittelemaan hieman useampaan luokkaan kuin Sahivirta ja Kärmeniemi (1998), jotka tarkastelivat vuosien 1994-1997 lupapäätöksiä (n=42). Myös heidän katsauksessaan esiintyi Saaristomeren osalta merkittävimpinä luvanharkintaperusteina vesialueen kuormitus ja rehevöityminen. Sahivirran ja Kärmeniemen (1998) selvityksessä muun kuormituksen osuus luvanharkintaperusteena oli useimmin esillä kuin tätä raporttia varten tarkastetuissa lupapäätösteksteissä.

4. Kesäasukkaiden näkökulmat

4.1. Mökkielämän sisältö

4.1.1. Luontoarvot tärkeitä mökkipaikan valinnassa

Kesäasukkaat olivat ennen loma-asunnon hankkimistaan viettäneet kesäänsaaristossa. Joidenkin sukulaisilla oli jo entuudestaan mökki saaristossa. Ainutlaatuisiksi ja puhtaaksi koettu saaristoluonto sekä hyvät kalastusmahdollisuudet saivat haastatellut hankkimaan kesäasunnon nykyisestä paikasta. Saaristomeren haastatelluista kaksi mainitsi vuosikymmenien takaiseen kesäasunnon hankintaan vaikuttaneen lähivesien puhtauden. Muutamille ulkosaaristossa kesäänsaaristossa viettäville myös avoimen meren läheisyys oli tärkeä kesäpaikan valintaan vaikuttanut tekijä.

”närheten ti havet e viktigt, men där har de också blivi kanske viktigt för mig den här allmänna närheten till naturen. Den på nån sätt så där, kan man kalla de att man laddar batterierna.” (Ha 16, Kumlinge)

Vaikka monien kesäasunnolle pääsee vain lossilla tai yhteysaluksilla niin heidän mielestään matkustamiseen kannattaa kuitenkin uhrata aikaa: kesäpaikka ympäristöineen oli sen arvoinen. Toisaalta pitkä vakituisen asunnon ja kesäpaikan välinen etäisyys hilsitsi joidenkin matkustusintoa.

Muutama Saaristomeren kesäasukkaista koki myönteiseksi, että heidän kesäasuntonsa on saassa ilman maantieyhteyttä. Tällöin mökki on paremmin turvassa varkailta ja myöskään vieraat eivät pääse yllättämään.

Haastatellut kesäasukkaat viettivät mökillään aikaa kerrallaan viikosta kahteen, jotkut lähinnä viikonloppuisin ja eräs jopa koko kesän. Muutaman haastatellun ajanviettoa vapaa-ajanasunnolla rajoitti tarve pitää omakotitaloa kunnossa. Kerrostalossa asuvilla ei tätä rasitetta ollut, vaan he saattoivat paremmin irrottautua mökilläoloon.

4.1.2. Oleilua, luonnontarkkailua, kalastusta ja uimista

Haastatellut arvostavat kesäasuntonsa lähistön luonnonrauhaa ja hiljaisuutta. Kesäasukkaat viihtyvät kesäasunnollaan paljolti omissa oloissaan. Yksityisyyttä korostavat eivät halunneet lähelleen kesänaapureita. Tämän toi selkeästi esiin esimerkiksi eräs kustavilainen kesäasukas, joka mainitsi kasvaneen mökkiasutuksen lisänneen seudun rauhattomuutta ja vähentäneen viihtyisyyttä. Hän oli jopa valmis tästä syystä vaihtamaan kesäasuntonsa rauhallisemmalle seudulle.

Kesäasukkaille luonnonilmiöiden tarkkailu on olennainen osa mökkielämää. Tämä tuli esiin heidän kuvaillessaan saariston eläinkantojen muutoksia ja myös muuta luonnon ekologiaa. Monet kesäasukkaista kertoivat haastatteluissa saariston eläinkantojen muutoksista.

”skärgården så där e ganska mycke fåglar o t.ex. havsörnarna har blivi fler nu. Att ska vi säga för femton år sedan så såg ja int en enda havsörn. En o annan älg simmar mellan holmarna. Men havsörnen ha kommi, fiskgjusen ha blivi fler o överlag så siir man mer djur än tidigare.” (Ha 3, Houtskari)

Kesäaasunnolla tehtiin myös monia arkisia askareita kuten kiinteistöjen korjaamista ja huoltoa. Uimisen ohella kalastettiin, jotkut myös marjastivat ja sienestivät ja joku teki metsätöitä. Eräät haastatelluista vain oleilevat kesäaasunnollaan.

"Mennään, mennään vaan olemaan. Siellä vaan ollaan ja hiukan kalastellaan. No nyt oli verkko kerran vedessä ja nyt on kalastettukin niin vähän kun kahdestaan ollaan, niin tuota ei me nyt kalaa paljoo tarvitakaan ja ei oll nii innostuneita enään." (Ha 5, Rymättylä)

Verkko oli kalastusvälineenä heittovapaa tärkeämpi. Kaksi haastatelluista harrasti pilkintää. Verkoilla saatiin saaliiksi pääosin ahventa, haukea, särkikaloja, kampelaa ja joskus myös kuhaa. Muutama mökkiläinen kalasti erityisesti keväisin siikaa. Taimen oli vain kaikkein onnekkaimpien sattumakala. Monet käyttivät taloudessaan varsinkin ahventa, sen sijaan haukea ja särkikaloja syötiin harvoin.

"... ja satt näit vart tredje dag åtminståne. Jaa, ja sku säga de. För vi ha själv äti mycke fisk o sen ha vi gett bort när vi fått fö mycky. O bara abborrar. Vi ha int lagt efter annat, vi e så nöjda me abborra. Vi tycker att de e gått o bra." (Ha 15, Brändö)

Vaikka haastatellut yleensä harjoittivat verkkokalastusta niin sen merkitys on kuitenkin vuosien myötä vähentynyt. Muutaman kesäasukkaan mukaan heidän kalastuksensa oli hiipunut lisääntyneiden kiireiden tai vähentyneen kalankulutuksen vuoksi. Yksi haastatelluista oli vähentänyt kalastustaan ikääntymisen myötä. Yleisemmin kesäasukkaiden kalastusinnon laimentumisen tai loppumisen syynä oli kuitenkin vesien rehevöitymisen aiheuttama verkkojen likaantuminen. Ympäristön tilan heikkenemisen seurauksena pidettiin myös saaliiden hupenemista. Myös verkkojen puhdistamiseen kesäasukkaat joutuivat käyttämään entistä enemmän aikaa.

Kalastusmahdollisuuksiinsa haastatellut olivat tyytyväisiä. Saaristomerellä haastateltujen kalastusoikeus perustui oikeuteen kalastaa osakaskunnan vesillä, erilliseen sopimukseen käyttää toisen vesialuetta tai vapakalastuksen kohdalla yleiskalastusoikeuteen. Kahdella kesäasukkaista oli oma vesialue. Kesäasukkaat eivät osallistuneet vesialueita koskevaan päätöksentekoon.

Ahvenanmaan tapaustutkimusalueella viisi haastatelluista oli vesialueen osakkaita, yhdellä oli oma vesialue ja yksi ei omistanut kalavettä lainkaan. Vapaa-ajanasukkaat eivät osallistuneet kalavesiä koskevaan päätöksentekoon. Erään haastatellun mielestä kesäasukkaiden osallistuminen osakaskuntien kokouksiin ei ole kovinkaan tärkeää, koska kalastuksen järjestämistä koskevissa kysymyksissä päätöksenteon tulee kuulua ensisijaisesti paikallisille. Kalastusta lukuun ottamatta veneilyllä ei heille ollut erityisempää virkistysellistä merkitystä.

4.1.3. Vesiympäristö erityisen tarkkailun kohteena

Haastatellut ottivat mielellään kantaa vesiympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin. Saaristomerellä haastateltujen kesäasukkaiden mukaan selvimmät vesiluonnossa havaittavat muutokset keskittyivät ranta- ja lähivesiin, mikä on ilmennyt rakkolevän lähes totaalisenä häviämisenä ja vastaavasti rihmaleväkasvustojen ja ahdinparran lisääntymisenä. Myös meriveden näkösyvyyden mainittiin alentuneen.

"Pohjakasvillisuus muuttuu. Sillon aikanaan oli rakkolevää, kirkas vesi, nyt on samee vesi ja semmost rihmalevää siellä, sitt tulee semmosta tuppoo, joka on välillä vihreetä välillä ruskeeta ja semmosta riekaletta siellä lillii." (Ha 5, Rymättylä)

Myös Ahvenanmeren haastatellut kokivat vesien tilan heikentyneen huomattavasti parinkymmenen vuoden aikana. Heidän mielestään vesikasvillisuus on lisääntynyt varsinkin matalissa sisälähdissä erityisesti 1990-luvun kuluessa. Tuolloin alkoi myös avoimella ulapalla esiintyä sinileväkukintoja. Kesäisin sisälähtien leväkasvustot aiheuttivat hajuhaittoja, vähensivät veden näkösyvyyttä, haittasivat kalastusta ja uimista.

"De e väl vattenmiljön som man märker att de har förändrats, att när vi kom hit 1990 så va de otroligt bra vattenkvaliten där i vår vik där, men dom här senaste tre, fyra, fem åren så har de förändrats markant, alltså de e betydligt mera växlighet där o de e också kraftiga algbloomingar, i synnerhet denna sommar, som de int överhuvudtaget förekom tidigare. Att, att de ha ändrats radikalt faktiskt." (Ha 13, Kumlinge)

Saaristomerellä haastatelluista monet korostivat, että vesien rehevöityminen on vaikuttanut myös kalakantoihin ja niiden lajisuhteisiin. Esimerkiksi särkikalojen katsottiin yleistyneen kun taas sameissa vesissä viihtyvän kuhan esiintymisalueen mainittiin laajentuneen ulkosaaristoon. Harvinaistuneista kalalajeista kesäasukkaat mainitsivat kampelan. Ahvenanmaan haastatellut eivät juurikaan tuoneet esiin lajistossa tapahtuneita muutoksia.

4.1.4.Oma saaristolaisuus, suhde paikallisiin ja toisiin kalastajiin

Saaristomerellä haastatelluista yli puolet ja Ahvenanmaan haastatelluista kolme seitsemästä mielsi itsensä saaristolaiseksi. Keskusteluissa kesäasukkaiden kanssa ilmeni, että Ahvenanmaalla kesäasukkaat arvostivat saaristolaisia ja saaristolaisuutta enemmän kuin Saaristomerellä. On huomattava, että puheissaan kesäasukkaat mielsivät myös Ahvenanmaan mantereella asuvat saaristolaisiksi.

Saaristomeren kesäasukkaat perustelivat saaristolaisuuttaan omalla tai suvun saaristolähtöisyydellä ja joillekin saaristolaisuuteen riitti kesäasunnolla vietetty kesäloma-aika. Yleensä ne jotka eivät laskeneet itseään saaristolaisiksi edellyttivät saaristolaisuudelta ympärivuotista asumista. Eräs haastatelluista korosti vahvaa kaupunkilaisidentiteettiään, eräs taas koki olevansa saaristolainen vain henkisellä tasolla. Ahvenanmaalla kesäasukkaiden käsitys omasta saaristolaisuudesta vaihteli myös sen mukaan missä yhteyksissä käsitettä tarkasteltiin.

"De e klart att man, de beror på vilken horisont man ser de från. Ser man från Helsingfors horisont, så alla på Åland e skärgårdsbor. Men, men om man ser de ur Åländsk horisont, så ha ja hela mitt liv bott i Mariehamn" (Ha 12, Kumlinge)

Haastateltujen kesäasukkaiden saaristolaisidentiteettiin vaikutti myös vuorovaikutuksen luonne paikallisiin. Kesäasukkaat, joilla olivat läheiset kontaktit paikallisiin kokivat itsensä muita useammin saaristolaisiksi. Useimmilla haastatelluista kontaktit paikallisväestön kanssa jäivät satunnaisiksi ja kanssakäynti rajoittui saaristokyliä palvelusteisiin ja kesätapahtumien yhteyteen.

Varsinkin molemmilla ruotsinkielisillä saaristoalueilla tuotiin esiin kesäasukkaiden ja paikallisten keskinäisten kontaktien väheneminen. Tämän katsottiin olleen saariston julkisten palveluiden hiipumisen seurausta. Kontaktien vähenemisestä huolimatta ruotsinkielisten alueiden kesäasukkaat arvostivat suomenkielisiä alueita enemmän vuorovaikutuksen merkitystä saaristolaisten kanssa. Haastatteluissa tuli myös esiin, että kontaktit paikallisiin ovat jääneet pinnallisiksi mikäli kesäasunto on saareissa, josta puuttuu vakituinen asutus. Tämä näkemys tuli esiin kaikilla kolmella tapaustutkimusalueella. Toisaalta monissa haastatteluissa tuotiin esiin kesäasukkaiden tarve olla yhä enemmän omissa oloissaan. Vapaa-ajanasunnolla halutaan yhä korostuneemmin viettää aikaa yhdessä perheen kanssa.

"Under de senare åren har vi, har vårt utnyttjande kanske glidi ti mera sånt hänt att vi far dit och är där, o då betyder de att vi e där ganska ensamma o har ganska få kontakter." (Ha 16, Kumlinge)

Suomenkielisten kesäasukkaiden ja paikallisten ruotsinkielisten väliset kontaktit olivat vähäisiä. Ruotsinkielisillä kesäasukkailla katsottiin olevan suomenkielisiä paremmat mahdollisuudet solmia kontakteja paikallisten kanssa. Saaristomeren tapaustutkimusalueilla yhdeksi kontaktien vähälukuisuutta selittäväksi tekijäksi haastatellut mainitsivat kesäasukkaiden ja paikallisten elämäntavan erilaisuuden. Uskottiin, että monet

vaatimattomaan elämäntapaan tottuneet paikalliset kokivat kesäasukkaiden elämäntavan kulutuskeskeiseksi, mikä oli omiaan synnyttämään ennakkoluuloja. Näkemys tuli esiin sekä ruotsin- että suomenkielisessä saaristossa.

”Saaristolaiset kuitenkin suurin osa köyhää väkeä voi sanoa. Et ei täällä, täällä nyt sillä tavalla pröyhtäillä. Se voi olla mikä saaristolaista ärsyttää.” (Ha 1, Houtskari)

Haastatellut mainitsivat, että paikallisväestö kokee saaristossa lomailevat vapaa-ajanasukkaat useimmiten kaupunkilaisiksi, joita ne useimmissa tapauksissa ovatkin. Tätä erilaista kulttuuritaustaa vasten onkin ymmärrettävää, että kesäasukkaiden ja paikallisten arvostuksissa on eroja. Elämäntapojen ja -arvojen erilaisuus selittää osittain esimerkiksi haastateltujen tiiviimmät yhteydet kesäasukkaihin kuin paikallisiin. Varsinkin pitkään seuduilla kesiään viettäneiden vapaa-ajanasukkaiden kesken oli syntynyt melko tiivistä kanssakäymistä.

”... man har kontakter me sommargäster som ha varit där lika länge som vi, o så ringer man o frågar efter varandra o man träffas i butiken, o man har de där kontakten på de vise” (Ha 15, Brändö)

Saaristomeren ruotsinkielisen alueen haastatelluista saaristolähtöiset toivat esiin muita alueita selvemmin kesäasukkaiden ja paikallisväestön yhteisöllisyyden. Näkemys tuli esiin erityisesti Iniössä, jonka kesäasukkaista varsin monen mainittiin olevan saaristolähtöisiä. Siten alueen vapaa-ajanasukkaat kokivat paikallisen väestön läheiseksi. Sen sijaan Houtskarissa haastatellut olivat lähtöisin saariston ulkopuolelta ja he eivät juurikaan olleet kanssakäymisessä paikallisten kanssa.

Erityisesti Iniön ja Houtskarin ruotsinkieliset kesäasukkaat kokivat läänikohtaisen viehekalastuslain voimaantulon vuonna 1997 tuoneen mukanaan kalavesille rauhatonmuutta. Heidän mielestään kesäasuntoja ympäröiviä vesialueita olisi pitänyt rauhoittaa vapakalastukselta kokonaan. Saaristomeren ruotsinkielisen saariston kesäasukkaat tunsivat viehekalastuskiistassa myötätuntoa paikallista väestöä kohtaan.

”et se o vähä niinku toisen pellolta tullaan, tullaan viljelemään. Sitä ei o paikalliset sulattanu ja ei mökkiläisetkään nyt oikeen pidä siitä, et tullaan ihan laiturin päähän virvelöimään.” (Ha 7, Iniö)

Suomenkielisessä saaristossa viehekalastuksen vapautumiseen ei suhtauduttu läheskään yhtä kielteisesti eikä vapakalastuksen myöskään katsottu uhkaavan kalakantoja. Tosin myös näilläkin alueilla kesäasukkaat katsoivat vapakalastajien kalastavan liian lähellä kesäasuntojen rantoja. Eräs haastatelluista oli närkästynyt siitä että heittokalastajat ovat joskus jättäneet saaliinsa rannalle. Suomenkielisen alueen viehekalastajien ei kuitenkaan katsottu aiheuttavan yhtä laajalti häiriötä kuin ruotsinkielisessä saaristossa.

”Mukko ei ne vesialueenomistajakkaan ittekkään kalasta siel, ni mä tykkään et ei se niin kauhee vaarallista oo, jos sie joku viehekorttikalastaja kalastaa, eikä ne maailmaa tyhjäksi saa siin kuitenkaan.” (Ha 4, Kustavi)

Jotkut haastatelluista mainitsivat vapaa-ajankalastajien joskus häiritsevän lintuluotojen pesimärauhaa ja veneillä hurjastelun ärsyttävän. Eräs haastatelluista paheksui lisäksi viehekalastajien alkoholin käyttöä ja turhaa metelöintiä kalavesillä.

4.2. Kalankasvatus saaristoluonnon turmelijana

4.2.1. Vesien rehevöityminen

Valtaosa vapaa-ajanasukkaista laittoi kesäasuntonsa lähivesillä tapahtuneet vesiluonnon muutokset ensisijaisesti kalankasvatuksen kontolle. Elinkeinon harjoittamisen katsottiin lisäävän rantavesien rehevöitymistä, mikä näkyi haastateltujen mukaan kasvilli-

suuden lisääntymisenä ja leväkukintoina. Eräs vapaa-ajanasukas koki rantakasvillisuuden poistamisen turhauttavaksi, koska kalankasvattajat omilla toimillaan lisäävät rehevöitymistä. Haastateltujen mukaan vesien tilan yleinen heikkeneminen johtuu useista tekijöistä. Kalankasvatuksen ohella myös yhdyskuntajätevesien, maatalouden ja teollisuuden päästöjen arveltiin osaltaan heikentävän vesien tilaa.

”Ei se yksinää kalankasvattajat, kyll ne o maaviljelijät ja tämmeset, kaikki paperitehtaata tuol noi, ku omal tavalla saastuttaa, ja vähän enemmänki, mitä joku kasvattaja saastuttaa.” (Ha 4, Kustavi)

Saariston rehevöitymistä ei yleensä koettu yksinomaan paikallisena, vaan laajemmin koko Itämeren koskevana ongelmana. Muutama haastatelluista arveli ravinteita kulkeutuvan Saaristomerelle aina Baltiasta, Venäjältä ja Itämeren muilta alueilta saakka. Osa kesäasukkaista oli kuitenkin sitä mieltä että huomio suunnataan liian herkästi alueen ulkopuolelta tulevaan kuormitukseen kun tulisi pikemminkin keskittyä paikallisten ravinnelähteiden kuormituksen vähentämiseen. Eräs haastatelluista oletti, että erityisesti Ahvenanmaan pääsaaren lähistön rehevöitymistä ovat edesauttaneet rakennetut tiepenkereet.

4.2.2. Muut haitat

Muutamien kesäasukkaiden mukaan haitat eivät keskity ainoastaan vesiympäristöön, vaan myös saaristomaisemaan, joita kalankasvatusallasrakennelmat aiheuttavat. Saaristomeren haastatelluista kaksi ja Ahvenanmaan kesäasukkaista yksi mainitsivat allasrakennelmien rumentavan maisemaa. Erään haastatellun ilmaisu *”saaristo koetaan maisematauluksi jota ihaillaan”* kuvastaa hyvin niitä kesäasukkaiden maisemalle asettamia odotusarvoja.

Muita laitosten lähistöllä koettuja haitatekijöitä ovat olleet altaista lähtevät rasvavannat, ja joidenkin laitosten kohdalla huolimaton hoito. Esimerkiksi altaissa kelluvien kuolleiden kalojen katsottiin aiheuttavan lähiympäristössä hajuhaittoja. Myös lokkien runsaus ja äänekkyyks on koettu usein häiritseväksi. Joidenkin laitosten käytäntö ripustaa kuolleet lokit altaiden rakennelmiin koettiin esteettisenä ongelmana. Kolme kesäasukasta esitti kalankasvatuksen lisäävän luonnonkalojen tauteja.

4.3. Haittojen seuraukset

Haastateltujen kesäasukkaiden mukaan vesien rehevöityminen haittaa ennen kaikkea vesialueen virkistyskäyttöä. Heidän mielestään haitat ovat vähentäneet kesäasunnon ja tontin arvoa. Varsinkin ne jotka olivat mielestään tehneet suuria taloudellisia investointeja kiinteistönsä olivat katkeroituneimpia mökkipaikan arvon alenemisesta. Rehevöitymisen myötä vesialueiden hyötykäyttö – kuten kalastus ja uiminen – on jäänyt muutaman kesäasukkaan kohdalla vähemmälle.

Haastatteluisia ilmeni, että pitkään seudulla olleilla kesäasukkailla on ollut enemmän aikaa sopeutua kalankasvatukseen, mutta sen sijaan hiljattain alueelle muuttaneilla on ollut ongelmia sopeutumisessa. Molemmat Kustavin haastatelluista kesäasukkaista pohtivat kesäpaikan vaihtamista puhtaammille vesille. Varsin yleisesti kaikilla kolmella tutkimusalueella arveltiin, että jos vesien likaantuminen jatkuu niin saariston veto-voimaisuus vähenee ja kylien autioituminen jatkuu. Haastateltujen mielestä vapaa-ajanasukkaat ja matkailijat eivät tällöin enää kokisi saaristoa houkuttelevana, vaan jäisivät tulematta, mikä puolestaan merkitsisi paikallisille asukkaille tulojen menetyksiä.

”Fortsätter di med di här odlingarna, försätter di med att skita ner de här skärgårdshave, så e di här blågröna algerna där, så kan vi nu faktiskt hälsa hem när de

gäller turismen. Hit kommer int. O sommargästerna kommer också att försvinna däri-frå...” (Ha 3, Houtskari)

”Täl hetkel niinku altaat ja se mökkikeskittymä ja turismikeskittymä on samas paikkaa, ni se ei kuulosta. Joku lähtee pois.” (Ha 8, Kustavi)

Ahvenanmaalla korostettiin ulkosaariston luonnontilaisuutta, mitä on pidetty matkailun vetonaulana. Heidän mielestään kalankasvatuksen haitat uhkaavat romuttaa tämän käsityksen.

Suomenkielisellä Saaristomerellä kalankasvatuksen aiheuttamia haittoja korostettiin ruotsinkielistä aluetta vähemmän. On kuitenkin huomattava, että vesialueille myönnettyihin kasvatuslupiin ei ole hiljattain voinut hakea muutosta joko voimassa olevan lupajakson takia tai keskeneräisen lupakäsittelyn vuoksi, mikä tuli esiin myös haastattelujen puheissa.

4.4. Keinoja haittojen vähentämiseksi

4.4.1. Sijainninhjaus

Kesäasukkaat ottivat haastattelussa hanakasti kantaa teemaan ’kalankasvatuksen vaikutukset ja niiden ehkäisy’. Heidän mielestään kalankasvatus on keskittynyt liian lähelle kesäasutusta ja sitä harjoitetaan liian suljetuissa sekä matalissa lahdissa. Yhtenä ratkaisuvaihtoehtona ongelmaan kesäasukkaat toivat esiin altaiden siirtämisen avoimille ja voimakkaasti virtaaville selkävesille. Myönteisesti sijainninhjaukseen suhtautuneet kokivat, että siirtämällä laitoksia ulappavesille voitaisiin lisätä kesäasuntojen ja lähivesien käyttöarvoa.

”mä nyt pystysin näyttämään sieltä mahdottoman hyvii paikkoj kalakasvattajil, jossa ne vois toimii niinku täysin rauhas, ne olis pois silmistä ja ne olis puhtas vedes.” (Ha 8, Kustavi)

”Givetvis e de en bra metod att man sätter de på platser me bra vattengenomströmning o så vidare. När de blir en större yta som kan ta hand om dom här övergödnings-effekterna.” (Ha 13, Kumlinge)

Kuitenkin myös monet Saaristomeren ja Ahvenanmaan kesäasukkaat esittivät kritiikkiä sijainninhjaukseen kohtaan. Siirtämällä laitoksia uusille vesialueille pilattaisiin lisää saaristoa. Ahvenanmaan itäpuolen saaristoa ja Saaristomerta pidettiin kalankasvatuksen kannalta myös liian matalana.

” Men just va Åland beträffar, så ja tror int att vi hittar dom platserna, de e ändå så små, fast de verkar va stora ytor o stora vatten, så e de grunda o små vatten, så ja tror int att vi hittar dom platserna.” (Ha 16, Kumlinge)

Laitosten sijoittamisen selkävesille tai ulkosaaristoon katsottiin myös aiheuttavan kalankasvattajille lisätyötä, mikä vaikeuttaisi altaiden hoitoa. Lisäksi ulkosaaristoon sijoitettavien laitosten arveltiin joutuvan hyljevahingoille alttiiksi.

4.4.2. Muita toimia

Haastattelujen mielestä kalankasvatuksen aiheuttamia ongelmia voitaisiin pienentää lisäämällä laitosten päästöjen ja toiminnan valvontaa. Heidän mielestään seurannan tehostaminen pakottaisi kalankasvattajat kiinnittämään entistä enemmän huomiota toimintaansa. Toisaalta monet pohtivat keinoja miten kalojen ruokinnan yhteydessä mereen kulkeutuvaa fosforimäärää voitaisiin pienentää. Yhdeksi keinoksi esitettiin auto-

maattiruokinnan valvontajärjestelmän kehittämistä. Järjestelmä perustuisi hukkahun määrän vähentämiseen säännöstelemällä ruokintaa kalojen ruokatarpeen mukaiseksi.

Saaristomeren haastatelluista kesäasukkaista monet mainitsivat ongelmien ratkaisuksi kalankasvatuksen siirtämisen maa-altaisiin. Haittavaikutuksia vähentäväksi keinoksi mainittiin myös umpikassikasvatus, minkä ansiosta voitaisiin ottaa talteen syömättä jäänyt rehu ja kalojen ulosteet. Eräs vapaa-ajanasukkaista kuitenkin totesi, että menetelmän käyttöönotto edellyttäisi kalankasvattajilta huomattavia investointeja, joiden seurauksena konkurssit lisääntyisivät.

Kriittisemmin kalankasvatukseen suhtautuneet olivat jopa elinkeinon kieltämisen kannalla. Kaksi kesäasukasta perustelivat kantaansa sillä, että muillakaan yrityksillä tai teollisuudella ei ole oikeutta laskea puhdistamatta jätteitään mereen.

4.5. Vaikutusmahdollisuudet

Kalankasvatusasioista päättävät viranomaiset olivat yleisesti esillä vapaa-ajanasukkaiden argumenteissa. Mökinomistajat kokivat teeman *'mökkiläisten vaikutaminen kalankasvatusasioissa'* liittyvissä puheissa vaikutusmahdollisuutensa kalankasvatusta koskevien muistutusten tai valitusten kautta lähes mitättömiksi.

Kesäasukkaat epäilivät, että lupakäsittelyssä heidän muistutuksillaan ei ole ollut lainkaan painoarvoa. Kalankasvattajia pidettiin vaikutusvaltaisina, joiden elinkeinon jatkuvuuden takana muun muassa kunnat olisivat vahvasti. Lupakäsittely sinällään antaa toki kesäasukkaille tilaisuuden näkemysten esittämiseen, mutta se koetaan lähinnä muodollisena. Ainostaan yksi haastatelluista uskoi, että hänen tekemänsä muistutuksen ansiosta laitoksen hakemaa tuotantoluvan nostamista ei ole hyväksytty.

Eräs vapaa-ajanasukas totesi, että lupaviranomaisilla ei ole käsitystä siitä todellisuudesta, mikä vallitsee laitosten lähivesillä. Haastateltujen mukaan vapaa-ajanasukkaat tekevät paikallisväestöä tarkempia havaintoja luonnon ja vesiympäristön muutoksista. Saaristossa vakituisesti asuvien luontosuhteen katsotaan arkipäiväistyneen eikä siihen useimmiten liity aktiivista luonnonilmiöiden seuranta. Kesäasukkaat kokivat lupaviranomaiset koneistoksi, joka hoitaa yksioikoisesti lupien myöntämisen, mutta ei ota huomioon konfliktien hallintaa paikallisista lähtökohdista. Joidenkin kesäasukkaiden mielestä lupapäätösten käsittely kestää liian kauan.

Muutamit kesäasukkaat esittivät, että katselmuksia tulisi suorittaa useammin, jotta he voisivat tuoda näkemyksiään konkreettisemmin esille. Kesäasukkaat katsoivat, että edustaessaan yksinään kalankasvatukseen kriittisesti suhtautuvia he eivät ole saaneet viranomaisilta näkemyksilleen ymmärrystä. He eivät myöskään liiemmin ole saaneet tukea paikalliselta väestöltä, joka suhtautuu kalankasvatuselinkeinoon joko ymmärtäväisesti tai neutraalisti. Toisaalta kesäasukkaista saaristolähtöiset eivät mielellään asetu vastustamaan kalankasvatusta.

"O så brukar ja int heller i allmänhet... sätta namn på någo listor o sånt hänt, för att ja, ja vill vara mera neutral med förhållande till stridigheter." (Ha 6, saaristolähtöinen, Iniö)

Osa kesäasukkaista piti paikallisen väestön myönteistä suhtautumista elinkeinoa kohtaan ymmärrettävänä koska vuokraamalla vesiin kalankasvattajien käyttöön he hankkivat tuloja. Tosin muutamit Saaristomeren kesäasukkaista kritisoivat sitä, että paikalliset osakaskunnat antavat vesialueensa kalankasvattajien käyttöön ilman merkittävää taloudellista vastinetta. Tämänkaltaisen ajattelutapa korostui Iniön ja Houtskarinvälikylän vesillä.

Vaikka useimmat kesäasukkaista antaisivat paikallisille oikeuden päättää kalastuksen järjestämisestä niin he ovat kuitenkin sitä mieltä, että vapaa-ajanasukkaiden näkemyksiä tulisi huomioida kehitettäessä saariston elinkeinoja ja palveluita. Monin paikoin

saaristossa kesäasukkaita oli paikallisia enemmän, minkä arveltiin luovan edellytykset sille, että vapaa-ajanasukkaiden näkemykset otettaisiin paremmin huomioon päätöksenteossa.

”Ja tycker att sommarboarna e en stor grupp o en grupp som ofta har ett väldigt stort inflytande i samhället. De borde vara sammarbete som gynnas. Tillsammans blir man starkare.”(Ha 3, Houtskari)

Saaristomeren haastatelluista kolme oli sitä mieltä, että paikallisille tulisi olla kesäasukkaita enemmän sanavaltaa saariston kehittämistä koskevassa päätöksenteossa. Kesäasukkaat perustelivat kantaansa sillä, että saaristolaiset asuvat ja elävät saaristossa ympärivuotisesti päinvastoin kuin vapaa-ajanasukkaat.

Oma kielteinen näkemys nykyistä lupapolitiikkaa kohtaan haluttiin tuoda esiin kieltäytymällä ostamasta kirjolohta. Joidenkin kesäasukkaiden mielestä luonnonkala on paljon maukkaampaa kuin kasvatetun kala.

”Ja köper int odlad fisk. Ja ha int någonsin köpt odlad fisk under de här åren som di här fiskodlingarna har varit här. Ja för en aktiv kampanj mot fiskodlingar, den fiske.”(Ha 3, Houtskari)

”O sen e ju den fisk som kommer därifrån inte av god kvalitet. Så att ja tycker att de finns no en, en trend i att man blir alltmera trött på di där feta öringarna som kommer där, att de smakar ju int heller nånting jämfört me naturfiske” (Ha 9, Iniö)

Haastatellut arvelivat, että mikäli kalankasvatuksessa otettaisiin aiempaa paremmin huomioon ympäristönäkökohdat niin kasvatettu kala vetoaisi kuluttajiin nykyistä paremmin. Eräs haastateltu peräsi kirjolohelle korkeampaa hintaa, koska sen tuottamiseksi on jouduttu pilaamaan vesiympäristöä.

”Priset borde höjas, för att man sku odla mera miljövänligt. Men den norska laxen sänker nog priset. De borde göras någo åt de. Ett EU bidrag för dom som odlar mera miljövänligt.” (Ha 6, Iniö)

Kesäasukkaiden parissa yleinen näkemys oli, että kalankasvattajien kanssa on vaikea keskustella, koska osapuolten näkemykset kalankasvatuksen aiheuttamista haitoista ovat kovin erilaisia. Muutamat kesäasukkaat toivoivat kuitenkin kanssakäymistä kalankasvattajien kanssa paremman yhteisymmärryksen saavuttamiseksi. Heidän mielestään myös saariston palveluiden kehittäminen edellyttää kuntien virkamiesten, paikallisten ja kesäasukkaiden keskinäisen vuoropuhelun lisäämistä.

”Nii kyll ne vois kalakasvattajatki joskus ottaa yhteyt meihi mökkiläisii ja kysellä kaikkii.” (Ha 5, Rymättylä)

”Must se ajatus ei oo kamalan kaukana, et tietyl taval mökkiläisten ja paikallisten pitäis tietyltaval yhteisrintamassa esiintyä suhteet esimerkiksi byrokraattei. Et mökkiläisil on kuitenkin vaikutus tai mökkiläiste keskuudest löytyy hitonmoine kanava tai verkosto.” (Ha 8, Kustavi)

4.6. Viranomaiset ja kalankasvatus

Kesäasukkaiden mielestä lupaviranomaisten kalankasvatusta koskevaa valvontaa ja tiedotustoimintaa pidettiin riittämättömänä ja puolueellisena. Heidän arveltiin kuuntelevan kalankasvatukseen liittyvissä asioissa yleensä vain niitä, joilla ei ole omakohtaisia kokemuksia kalankasvatuksen haittavaikutuksista. Saaristossa satunnaisesti vierailvien viranomaisten arveltiin saaneen päällimmäiseksi mielikuvaksi kauniit saaristomaisemat, joihin ei liity epämiellyttäviä tekijöitä. Vapaa-ajanasukkaiden mukaan viranomaisilla ei myöskään ole käsitystä laitosten kasvattamista todellisista kalamääristä. Kesäasukkaat toivoivat viranomaisten valvovan kalankasvatuksen päästöjä ja tuotantoa nykyistä tehokkaammin.

”Väittävät että tämä on tehokkaimmin valvottua toimintaa Suomessa, josta oon kyllä jonkun verran eri mieltä kyllä. Kyllä avoimempaa pitäis minusta olla se. Se on sitte kun ei o tietoa niin on luuloa, ja, ja vähän liian raakaa touhua täällä, käytännössä.” (Ha 2, Houtskari)

Kesäasukkaat ehdottivat lisättäväksi vesinäytteenottoa ja myös näytteenottoa paikkojen valintaan tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Erään haastateltavan mukaan myös luonnonkalakantojen seuranta tulisi lisätä. Eräs toinen kesäasukas esitti, että kalankasvattajan tulisi itse maksaa ja huolehtia riittävästä kalankasvatuksen seurannan ja valvonnan toimivuudesta. Kesäasukkaat toivoivat myöskin, että heidän ja viranomaisten välille tulisi syntyä laitosten toimintaan ja valvontaan liittyvää vuoropuhelua. Haastatellut näkivät vuorovaikutuksesta saatavan hyödyn molemminpuolisena: viranomaiset saisivat kesäasukkailta nopeasti tietoa mahdollisista ongelmatilanteista ja vastaavasti viranomaiset voisivat muun muassa tiedottaa kesäasukkaille vesianalyysien tuloksista.

Kesäasukkaat toivoivat, että viranomaiset tiedottaisivat tavallisille kansalaisille myös heidän oikeuksistaan lupien käsittelyprosessissa. Kesäasukkaat toivat esiin myös, että lupa- ja valitusprosessia koskevat ohjeet ja määräykset ovat yksittäisille kansalaisille liian vaikeaselkoisia.

”de enskilda medborgarna har int samma resursser att bevaka sina intressen. På de sätte hamnar man i underläge. De e de ena. O de andra e att de e jätte svårt för en vanli människa att förstå informationen som finns i materialet.” (Ha 17, Kumlinge)

Korkeasti koulutetuilla kesäasukkailla on muita kansalaisia paremmat mahdollisuudet hankkia tietoja muun muassa muistutuksia laatiessa. Erään haastatellun juristina toimiva poika avusti muistutusten laadinnassa. Osa vapaa-ajanasukkaista oli turvautunut ulkopuoliseen asiantuntija-apuun muistutusten ja valitusten laadinnassa.

Toisaalta jotkut myöskin epäilivät, että vaikka tutkittua tietoa olisi niin lupakäsittelyissä niitä ei välttämättä otettaisi huomioon. Erään haastatellun mukaan viranomaistahot saattavat antaa hyvinkin toisistaan poikkeavia käsityksiä ympäristön tilasta. Tämän katsotaan vähentävän viranomaistahojen uskottavuutta.

Ahvenanmaalla vapaa-ajanasukkaiden mukaan viranomaiset ovat viime vuosina ottaneet tiukemman otteen kalankasvatusta koskevassa lupakäytännössä. Tähän katsottiin olennaisesti vaikuttaneen vuonna 2001 voimaan astuneen uuden ympäristölain, jossa on säädetty aiempaa tiukemmat normit kalankasvatuksen päästöille. Kesäasukkaat arvelevat, että viranomaiset ovat vähitellen huomanneet myös Ahvenanmaalla kalankasvatuksen hättävähäiset vaikutukset ja ottaneet ankaramman käytännön uusien lupien myöntämisessä ja osa laitoksista on pyritty lopettamaan tai siirtämään toiselle alueelle. Haastateltujen mukaan muutokset ovat toteutuneet nihkeästi, koska kalankasvattajat ovat valittaneet päätöksistä.

”miljöprövningsnämnden har sagt, att vissa fiskodlingar ska stängas eller flyttas. De här ha då inte skett då allafall, därför att de ligger liksom, ägarna har då besvära sig under rättsprocessen.” (Ha 12, Kumlinge)

Muutama haastatelluista ei pitänyt kovin järkevänä, että viranomaiset vähentäisivät laitosten määrää liian nopealla aikataululla. Heidän mielestään kalankasvattajat, jotka ovat tehneet aikoinaan merkittäviä investointeja, eivät kuitenkaan ehtisi sopeutua taloudellisesti uuteen tilanteeseen.

”då ha dom krävt att de sku stängas, när folk ha investera o etablera sig. O nu förstår man ju att int kan man stänga nånting, som man ha investera miljoner i. Så man kan int stänga dörren på en natt.” (Ha 11, Lemland)

4.7. Tiedotusvälineillä tärkeä asema

Haastatellut vapaa-ajanasukkaat ja matkailuyrittäjä saivat yleisimmin tietoa vesialueiden tilasta ja kalankasvatuksen aiheuttamista ongelmista päivälehdistä. Vapaa-ajanasukkaiden tietämys kalankasvatuksen haitoista nojasi osin henkilökohtaiseen kokemusperäiseen tietoon. Saaristolähtöiset, joilla oli yleensä läheiset kontaktit paikallisiin hankkivat tietonsa yleensä muun luonnollisen kanssakäymisensä yhteydessä. Useimmat haastatelluista olivat ainakin muistutuksia laatiessaan aktiivisesti etsineet tietoa tutkimusraporteista ja useista muista tietolähteistä.

Keskustelut asiantuntijoiden ja muiden ympärillä olevien ihmisten kanssa ovat täydentäneet vapaa-ajanasukkaiden tietämystä kalankasvatuksesta ja siihen liittyvästä lupakäytännöstä. Pääosa haastatelluista piti tiedonsaantia riittävänä.

”Nå de, man läser ju tidningar o man diskuterar me grannar o de där siir ju själv också va som ändras o så där. Att de e inte samma som förr, att nu ändrar de ju runtomkring sån häna stränder o.” (Ha 6, Iniö)

Kesäasukkaiden mukaan tietoa löytyy yleensä tarpeeksi, mikäli sitä vain haluaa. Vaikka haastatellut olivat pääasiassa korkeasti koulutettuja niin ainoastaan yksi käytti tietolähteenään internetiä. Muutamat ilmaisivat tarvitsevansa nykyistä enemmän tutkimustietoa kalankasvatuksen haittavaikutuksista ja laitosten todellisuudessa kasvatamista kalamääristä.

Vapaa-ajanasukkaat luottavat yleensä kalankasvatusta koskevaan tutkimustietoon. Ongelmaksi katsottiin, että lupaviranomaiset eivät päätöksissään nojaa näihin tuloksiin. Kesäasukkaiden mukaan kalankasvatuksen haittoja tutkittaessa on välttämätöntä seurata vesiympäristössä tapahtuvia muutoksia ja ennen kaikkea kalankasvatuksen pitkäaikaisvaikutuksia.

Monet kesäasukkaat pohtivat pitkään tiedotusvälineiden roolia kalankasvatuksen suhteen. Heidän mielestään tiedotusvälineiden kautta tuleva tieto on yksipuolista ja toisinaan sensaatiohakuista.

Saaristomeren vapaa-ajanasukkaista useimmat pitivät tiedotusvälineiden ja suuren yleisön kiinnostusta kalankasvatuksen aiheuttamiin ympäristöongelmiin vähäisinä. Heidän mielestään kalankasvatuksesta kirjoitetaan lehdistössä lähinnä vain loppukesällä leväkukintojen ollessa voimakkaimmillaan. Kesäasukkaiden mielestä perin harvalla suuresta yleisöstä on omakohtaisia kokemuksia kalankasvatuslaitosten lähivesien tilasta, joten he ovat tiedotusvälineistä saatavan tiedon varassa.

Ahvenanmaan paikallislehdistössä kalankasvatus on ollut toistuvasti esillä: uutisissa on kerrottu syysmyrskyjen kalankasvatukselle aiheuttamista tuhoista ja lehdissä on usein myös kalankasvatuserinkeinoa tukevia tietoja ja kannanottoja. Harvemmin toimittaja on haastatellut kesäasukasta kalankasvatuksen aiheuttamista haitoista. Kesäasukkaiden mukaan objektiivisemmän kuvan saamiseksi kalankasvatuksesta tuli tietoa etsiä useista tietolähteistä.

”De e ju klart att de skrivs ju väldigt mycke i massmedierna om fiskodlingar o sånt, men, men ja vet int om de e alla gånger så mycke information så att säga, korrekt information, ja vet int, utan de... Men ja tror att man kan få information om man e själv intresserad.” (Ha 15, Brändö)

Monet Ahvenanmaan kesäasukkaat katsoivat joutuneensa maakunnan yleisen kalankasvatuserinkeinoisen ilmapiirin uhriksi. Heidän mielestään paikallisissa tiedotusvälineissä kalankasvatuksen vesiympäristölle aiheuttamia haittavaikutuksia vähätellään.

4.8. Kestävä kehitys ja saariston tulevaisuus

4.8.1. Tehokkuusajattelu ei sovi saaristoon

Haastatellut kesäasukkaat pitivät useita laitoksia omistavien kalankasvattajien toimintaa liian tehokkaana ja teollisena alkutuotantona, joka ei sovellu saaristo-oloihin. Kriittisimmin kalankasvatuksen tehostumista arvosteltiin Saaristomerellä, mutta sen sijaan Ahvenanmaan kesäasukkaista osa vältti ottamasta kantaa kalankasvatuksen keskittymiseen yhä suuremmille yrityksille. Valtaosa kesäasukkaista olisi kuitenkin mieluummin halunnut, että kalankasvatus jatkuisi pienissä perheyriyksissä kuin että laitokset keskittyisivät suuryrityksille. Heidän mielestään pienimuotoista kalankasvatusta harjoittavat kalankasvattajat ottavat toiminnassaan ympäristönäkökohdat paremmin huomioon.

”O di de där, de tycker ja int e, e liksom helt upp ti de att de blir stora firmor, som breder ut sig o de där expanderar ute i skärgården me fiskodlingar o sätter, dom har ju ingen känsla för skärgården på de vise, utan de e rena business för dom.” (Ha 6, Iniö)

Eräs haastatelluista arveli, että pienimuotoisempaa kalankasvatustoimintaa harjoittaneet ovat viime vuosina tulleet varovaisiksi investoinneissaan ja tarkkailleet elinkeinon toimintaedellytyksiä lupakausi kerrallaan. Mikäli toimintaedellytykset ovat laitoksen kannalta käyneet kannattamattomiksi kasvatustoiminta on jouduttu lopettamaan.

Haastateltujen mukaan kalankasvatus on vähentänyt ammattikalastuksen kannattavuutta. Heidän mielestään kalankasvatus – sekä kotimainen että Norjassa harjoitettu – on kalantarjonnallaan polkenut luonnonkalan hintaa ja siten heikentänyt saariston ammattikalastuksen kannattavuutta. Myös kalankasvatuksesta aiheutuneen vesien rehevöitymisen uskotaan osaltaan vähentäneen luonnonkalojen saaliita ja siten ammattikalastuksen kannattavuutta.

Kalankasvatuksen ohella myös ammattikalastuksen tehokkaimmat pyyntimuodot herättivät monissa haastatelluissa arvostelua. Kesäasukkaat suhtautuivat karsaasti tuotantokeskeistä silakan rehukalan pyyntiä kohtaan. Pyyntimuodon katsottiin uhkaavan myös muita saariston kalakantoja.

”Se o, se on kans semmone, sitt, siin, se ottaa sitt kaikki, se ottaa kaikki kalanpoikaset ja kaikki. Siel on tommosen mittasii kuhii vaik kui paljo siel troolis. Ja kaikki, kaikki pienet istutuskalat ja kalanpoikaset, ni siell ne on troolin peräs, et ei sekää oikee mukavalt tunnu semmone. Sitt ne menee rehuks kaikki.” (Ha 4, Kustavi)

Liiasta tehokkuudesta arvosteltiin myös vapaa-ajankalastajien vapakalastusta. Neljä kesäasukkaista katsoi, että viehekalastusoikeuden rajoittaminen suojelisi kalakantoja ja toisaalta takaisi kesäasukkaiden mökkielämälle paremman yksityisyyden. Viehekalastusvastainen kanta tuli selvimmin esiin ruotsinkielisessä saaristossa.

”I o me de här spinnfiskelagen så e de ju ett ganska fritt. Längs stranden, man får ju köra båt var som helst, man får int stänga av. Eller så att fridlysa.” (Ha 7, Iniö)

Muutamit haastatelluista hyväksyivät saaristoon toki myös joitakin tehokkaita toimintoja. Esimerkiksi maanviljelyn tehokasta harjoittamista pidettiin taloudelliselta kannalta joskus välttämättömänä. Saariston perinteinen maanviljely ja sen aiheuttamat ympäristömuutokset oli heidän helpompi hyväksyä kuin kalankasvatuksen aiheuttamat. Eräs Ahvenanmaalla haastatelluista kesäasukkaista mainitsi, että maanviljelyn haittoja pystytään paremmin ehkäisemään, koska sitä harjoitetaan maa-alueilla ja eikä sitä pidetä yhtä tehokkaana kuin kalankasvatusta.

Paikallisesti painotettiin saariston luonnonvaroja käyttävien vastuuta luonnosta. Monet haastatelluista vapaa-ajanasukkaista noudattivat luontoa säästäviä toimenpiteitä, kuten

kompostoivat ja lajittelivat omat talousjätteensä. Esimerkiksi Kustavissa ja Rymättylässä haastatellut vertailivat kesäasukkaiden ja paikallisväestön suhdetta luontoon ja sen hyödyntämiseen. Heidän mielestään paikallisten asenne luontoarvoja kohtaan voi olla joskus jopa välinpitämätön.

"ne jotka taas asuu siel pysyvästi, ni yrittää viimisee saakka kans asuu siel pysyvästi, niin eihän ne asennoidu siihen luontoon niinku semmosena säilytettävänä arvona. Vaan ne käyttää sitä niinku ovat aina käyttäneet ja kalastaa ja mettästä ja tuota, mutt ne ei erityisesti arvosta sitä, että luonto o lähellä." (Ha 8, Kustavi)

4.8.2. Hyöty tulisi koitua saaristolaisille – ei ulkopuolisille

Vapaa-ajanasukkaat pohtivat puheissaan kalankasvatuksen kannattavuutta ja sen työllistävää merkitystä. Kesäasukkaiden keskuudessa elinkeinon harjoittamista ei pidetä kovinkaan kannattavana elinkeinona ja sen työllistävää vaikutusta pidettiin varsinkin Saaristomerellä hyvin vähäisenä.

"Työllistävä vaikutus on eittämätön tämmesissä kunnissa, joissa työpaikoita on, ne on kullan arvoisia omalla tavallaan, mutta tällä hetkellä työllistävä vaikutus on erittäin pieni mitä kalankasvatukseen tulee." (Ha 2, Houtskari)

Monet haastatelluista suhtautuivat karsaasti niihin laitosten omistajiin, jotka ovat lähöisin kunnan ulkopuolelta. Kalankasvatuksen katsottiin työllistävän paikallista väestöä lähinnä lyhyen perkaussesongin ajan. Vain muutaman henkilön arveltiin työllistävän muina aikoina lähinnä laitosten ruokinta-automaattien hoitajina.

Ahvenanmaan muutamat haastatellut ilmaisivat suhtautuvansa ymmärtäväisemmin kalankasvatukseen, mikäli se työllistäisi paikallisväestöä enemmän. Hänen mielestään ulkomailta muun muassa Baltian maista ja Bulgariasta tuotettu työvoima ei hyödytä saaristokuntia. Erään vapaa-ajanasukkaan mukaan ahvenanmaalaiset kalankasvattajat kokevat ajoittaista työvoimapulaa, koska saaristolaiset ovat haluttomia työskentelemään kalankasvatustiluksilla. Paikalliset eivät hänen mielestään halua sitoutua sääntöisiin työaikoihin. Kesäasukkaiden mukaan suuremmilla yrityksillä on varaa palkata enemmän työvoimaa ja erään haastatellun mukaan myös ympäristöinvestointeihin, koska suurempi tuotanto takaa paremmat investointimahdollisuudet.

Ruotsinkielisessä saaristossa arveltiin myös paikallisten suhtautuvan ulkopuolelta tuleviin kalankasvattajiin ja työvoimaan karsaasti. Heidän mielestään paikalliset katsovat ettei toiminnasta ole samalla tavalla hyötyä saaristolaisille, jos tulot joutuvat kuntien ulkopuolelle.

"... int ha ja någo emot att de kommer finnar ut ti skärgården, men de där man märker ju på de att de gynnar inte bara skärgården, utan de gynnar ju de där hela lande." (Ha 6, Iniö)

Suomenkielisen saariston kesäasukkaat arvelivat, että kalankasvatusalalla työskentelevä työvoima tulee pääosin rannikolta, jopa Manner-Suomesta.

Monet Ahvenanmaan kesäasukkaat pohtivat keinoja, joilla kalankasvatuksen kannattavuutta ja sitä kautta työllistävyttä voitaisiin parantaa. Muutama haastatelluista piti yritysten keskittymistä ainoastaan tuore kalan tuottamiseen liian yksipuolisena. Heidän mielestään jalostustoimintaan erikoistuminen edellyttäisi muun muassa uusien tuotantolinjojen ja –tilojen rakentamista. Eräs haastatelluista piti vartenotettavana vaihtoehtona sitä, että saaristossa olisi yksi tai muutama kalankasvattajien omistama jalostusyritys, joihin kalankasvatusyritykset voisivat toimittaa kalansa. Keskittämällä kalankäsittelyä ja jalostustoimintaa kalankasvattajat voisivat siten saavuttaa kustannussäästöjä. Heidän mielestään saariston rikkonaisuus on osaltaan jarruttanut tämänkaltaisten yhteistyömuotojen syntymistä.

Eräs Saaristomeren haastatelluista toi esiin sen, että kalankasvatuksen saaristokuntia työllistävä vaikutus – muun muassa kalakaupan ja jalostustoiminnan kautta – tulisi nähdä laajemmin.

”Koska se kokonaistyöllistävä vaikutus mikä, mikä kalankasvatukseen tulee, niin mitä mää oon nähny ny siit mejän lähelt, siin o yks tai kaks nuorta kaverii, jotka saa kesäduunii siit et käy heittämäs sitä rehuu kaloil. Ja se on iha tärke juttu. Ja sitt siel on varmaa joku yks, kaks kaverii, jotka sitt niinko ympärivuotisesti tekee jotai. Mutt sitt jossai o se porukka joka jatkojalostaa sen kalan, sitt on julmetunmoinen logistinen työllistävä vaikutus ko se kala tuodaa sielt tuottajie tyköö.” (Ha 8, Kustavi)

4.8.3. Perinteinen ammattikalastus sai osakseen myötätuntoa

Ammattimaisen kalastuksen uhkina koettiin vesien saastuminen, EU:n säädökset, kalan alhainen hintataso ja kansainvälinen kilpailu. Monet haastatelluista olivat huolissaan ammattikalastajien vähenemisestä. Kalastuksen painopisteen mainittiin siirtyneen sisäsaaristosta ulommaksi ja samalla kalastuksen muuttuneen yhä useammalle sivuammattiksi.

”De e väl för få fiskare, de e så få som fiskar mera, därför att de fodras så mycke av fiskeri nu om någon ska leva på de, så de blir närmast som en bisyssla. Och då har alla fiskare, nästan alla har en, ett huvudyrke utöver de. Att fiskarna försvinner, men visserligen finns de fiskarfamiljer ännu, men inte alls i gamla dar” (Ha 14, Föglö)

Vaikka yleisesti ottaen kesäasukkaat pitivät ammattimaisen kalastuksen työllistävästä vaikutuksesta enää vähäisenä niin sen säilymistä saaristoelinkeinona pidettiin tärkeänä. Monet haastatelluista valittivat kalastajakontaktien vähenemistä. Kesäasukkaista monet olivat aiemmin ostaneet kalaa suoraan tutulta ammattikalastajalta, mutta heidän lopetettuaan ammattinsa luonnonkalan saatavuus saaristossa on vähentynyt.

”Kustavista ei pysty ostamaan tuoret luonnonkalaa, ei koskaan. Kukaan ei myy sitä. Voi oll et joku kalastaja, mutt mistään sitä ei o niinku saatavis sill taval et. Tietenki jos sattuu tuntee jonkun kalastajan, jos niit viel siel on, ni varmaan ajaa laiturinpäähän ja ostaa niit ja pystyy saamaan, mutt esimerkiks kunnan keskustas ni ei saa luonnonkalaa tuoreena koskaan.” (Ha 8, Kustavi)

Erään haastatellun mukaan ammattikalastuksen kannattavuuden vähentyminen on johdunut siitä, että ammattikalastajat eivät enää aktiivisesti markkinoi kalatuotteitaan kulluttajille. Kesäasukkaiden mielestä yhteiskunnan tulisi tukea ammattikalastajien suoramarkkinointia. Myös panostamalla kalan laatuun ammattikalastajien uskotaan saavan uusia asiakkaita ja kalasta paremman hinnan. Erään haastatellun mukaan ammattikalastusta tulisi edistää etenkin sellaisilla alueilla, jotka ovat herkkiä rehevöitymään ravinnekuormituksen seurauksena. Kalastusta tehostamalla voitaisiin siten poistaa ravinteita kierrosta.

Yksi haastateltu oli sitä mieltä, että ammattikalastuksella on tulevaisuutta, koska kalakannat ovat kasvamaan päin.

4.8.4. Keinoja saariston elävöittämiseksi

Haastatellut kokivat kysymyksen saariston elävöittämisestä ja tulevaisuudesta vaikeaksi eikä yksiselitteisiä ratkaisumalleja esitetty. Erityisesti Ahvenanmaan saaristokuntien elinkeinoelämän kehittymistä katsottiin jarruttavan saariston pieni koko, pirstaleisuus ja etäisyys mantereesta. Saaristoväestön ikääntymisen aiheuttamat ongelmat nousivat esiin sekä suomen- että ruotsinkielisessä saaristossa tehdyissä haastatteluissa.

”Ett problem förstås som e gemensam för alla skärgårdskommuner, e de att man har en befolkningsstruktur, som e alltså väldigt mycke gamla människor. O de e klart, dom dör bort, o då gäller de ju att de sku komma istället nya efter dem från. De e, de e ändå kanske där som det stora problemet e, att få nya o komma istället för dom som dör bort.” (Ha 12, Kumlinge)

Saariston kehittämisen kannalta ongelmaksi koettiin, että nuoret hakeutuvat pois erityisesti ulko- ja välisaaristosta. Arveltiin, että yhä harvempi nuori valitsee asuinpaikakseen enää saaristoa, koska työllisyystilanne on siellä vaikeaa. Toisaalta katsottiin, että nuoret ihmiset tarvitsevat aiempaa enemmän sosiaalista kanssakäymistä ja erilaisia arkipäiväisiä aktiviteetteja. Talvella näitä toimintoja hiljainen saaristo ei juurikaan tarjoa.

Haastateltujen mukaan informaatioteknologian voimakas kasvu voisi lähitulevaisuudessa luoda nuoremmalle väestölle työpaikkoja. Kesäasukkaiden mukaan saaristoon on jo asettunut alan yrityksiä ja tulevaisuudessa arvioidaan työpaikkoja avautuvan lisää tälläkin sektorilla. Etätyön ongelmaksi koettiin, että siihen soveltuvia aloja on vähän ja toisaalta päteviä etätyöntekijöitä voi olla vaikeaa saada pysymään saaristossa. Etätyöstä oli omakohtaisia kokemuksia muutamalla haastatelluista ja heidän mukaansa työskentelytapa toimii lyhyinä jaksoina, mutta pidemmän päälle syntyy ongelmia, koska monien työ edellyttää kollegojen ja asiakkaiden henkilökohtaista tapaamista.

”tota teen itte jonkunverran etätöitä, et mobiiliyhteydet on parantunu nii et internetin käyttö, tietokoneen käyttö mökilt on täysin mahdollista. Et se o toiminu iha joka päivä, et. Mut et ei se kuitenkaan niin, mäki pystyisin käytännös tekemään varmaan kaks päivää viikossa, et jotai sitä luokkaa, töitä kotoa tai mökiltä olematta tavannut ketää.” (Ha 8, Kustavi)

Monet arvelivat, että jos saariston vakituisten asukkaiden määrä vähenee niin kylät menettävät infrastruktuurin ylläpitäjät ja vapaa-ajanasukkaat joutuvat itse tuottamaan tarvittavat palvelut. Ongelmana on, että kesämökkikausi kestää vain kolme kuukautta, joten muina vuodenaikoina saaristossa on melko hiljaista. Muutamilla haastatelluista oli melko pessimistinen kuva saariston elinkelpoisena säilymisestä. Heidän mielestään keinoja saariston kuihtumisen pysäyttämiseksi ei ole.

Positiivisemmin saariston tulevaisuuteen suhtautuneet näkivät jatkossa myös talonpoikaisten ammattialojen säilyttävän asemansa. Ahvenanmaalla haastatelluista muutamat pitivät perinteisen saaristolaiselämäntavan arvojen palauttamista tavoiteltavana. Saaristolaiset voisivat työllistyä yhdistämällä useita aloja esimerkiksi kalastusta, eläintenviljelyä, maatilamatkailua ja leipomotoimintaa. Heidän mielestään erikoistumisen sijasta tulisi pyrkiä edistämään entisajan tapaista monitoimisuutta ja näin voitaisiin taloudellisia riskejä minimoida.

”man sku borda stöda mera såna verksamheter som e traditionellt, skärgårdsverksamheter. Man sku kunna ha djur på de sätte som man hade tidigare. Man sku kunna ha gårdsturism då o man sku fiska o lite leva på samma sätt som man gjorde ännu på femti år sen.” (Ha 11, Lemland)

Haastatellut näkivät paikalliset asukkaat tärkeinä palveluiden tuottajina, joille on suurta hyötyä kesäasuksesta. Matkailualan ja siihen liittyvien toimintojen uskottiin tulevaisuudessa olevan merkittävä osa saariston elinkeinoelämää, jos kalankasvatuksen ympäristölle aiheuttamat ongelmat saadaan kuriin. Myös vapaa-ajanasukkaiden tarpeiden uskotaan tulevaisuudessa luovan perustan monenlaiselle saaristolaisyritykselle. Haastatelluissa nousi esiin matkailu- ja mökkiläispalveluiden kehittämisen ohella saaristolaisen osaamisen hyödyntäminen erilaisissa korjaus- ja entisöintitehtävissä. Esimerkiksi vapaa-ajanasukkaiden kiinteistöjä ja laitureita tulisi aika-ajoin myös huoltaa ja korjata.

”Siis kesäasukkaat ottas ilomielin vastaan kaikenlaisii palveluit ja työ, siis maksasivat, kaupunkilaiset eivät osaa tehdä laitureita, ei ne osaa korjata niitä rakennuksia, ni siel olis iha hirveesti koko ajan työtä...” (Ha 5, Rymättylä)

Haastateltavien mukaan saaristoelämää voitaisiin vilkastuttaa kehittämällä ulkosaariston ja mantereen välisiä liikenneyhteyksiä. Myös EU:n ja viranomaisten tukea saariston elinkeinoelämän monipuolistamiseksi ja kehittämiseksi kaivattiin.

5. Tulosten tarkastelua

Tuloksia tarkasteltaessa on huomattava, että tähän tutkimukseen osallistuneiden kesäasukkaiden vapaa-ajanasunto on laitoksen lähellä ja heistä lähes kaikki ovat kokeneet kalankasvatuksen haittaavan vapaa-ajanviettoa. Kalankasvatus sinänsä saattaa olla monelle saariston kesäasukkaalle etäinen, jos laitosta ei ole kesämökin lähituntumassa eikä elinkeinon katsota haittaavan virkistäytymistä. Esimerkiksi Velkuan kalastusalueella, jossa kalankasvatus on suhteellisen pienimuotoista monet vapaa-ajanasukkaat etsivät syyllisiä vesien tilan muutoksiin pikemminkin maataloudesta tai teollisuudesta kuin kalankasvatuksesta (Salmi J. ym. 2001).

5.1. Kesäasukkaiden ja paikallisten näkemuserot

Bruun (1998) on luokitellut analysoimansa kalankasvatustalouden näkökulmat kolmeen ideologiseen maisemaan. Yksi näkemys on, että kalankasvatus mielletään luonnolliseksi ja taloudelliseksi toiminnaksi, josta ammennetaan tuloja elämiseen. Toinen ideologinen maisema perustuu näkemukseen, jossa kalankasvatus koetaan luonnonläheiseksi ja ravintoa tuottavaksi saaristoeinkeinoksi, joka samalla kuitenkin vaarantaa muuta vesien käyttöä ja elämisen edellytyksiä. Kolmannessa näkemyksessä saaristo koetaan ainutlaatuisena ja kauniina maisemana, johon ei sovi kalankasvatuksen kaltaista toimintaa, vaan saaristo on tarkoitettu virkistäytymiseen ja taloudellisessa mielessä vain matkailuun.

Saariston paikallisista asukkaista valtaosa suhtautuu myönteisesti tai neutraalisti kalankasvatukseen elinkeinona. He kokevat elinkeinon tärkeäksi tai ainakin hyväksytyksi kuntien talouden ja työllisyyden kannalta (Salmi ja Nordquist 2003, Salmi ym. 2004). Paikalliset voidaankin luokitella pääsääntöisesti ensimmäiseen ryhmään, joka hyväksyy kalankasvatuksen sellaisenaan saaristoeinkeinoksi. Myös osa saaristolähtöisistä kesäasukkaista voitaneen luokitella tähän ryhmään. Haastateltavien elinkeinon kohtaan tuntemasta kriittisyydestä huolimatta heidän mielipiteensä edustavat lähinnä keskimmäistä näkemystä, jossa kalankasvatus hyväksytään tietyin reunaehdoin – tuotantolupien kurissa pitämistä tai sijainninhajauksen turvin – saariston elinkeinoksi. Etenkin saaristolähtöisten ja pääsääntöisesti myös Ahvenanmaan kesäasukkaiden näkemykset edustivat tätä näkökantaa. On merkillepantavaa, että vesioikeudelle muistutuksia tehneet edustavat pääosin korkeasti koulutettua kaupunkien sivistyneistöä, joilla on myös oman koulutuksensa kautta erityisosaamista, joka helpottaa tiedon hankintaa ja viranomaisstahojen päätösten kyseenalaistamista sekä kykyä ilmaista omia näkemyksiä jäsenyteen. Ehdottoman kielteistä kantaa kalankasvatusta kohtaan haastateltujen kesäasukkaiden parissa ei juurikaan ollut. Myös kaikkein kriittisemmin suhtautuneet olivat valmiit hyväksymään pienimuotoisen kalankasvatuksen saaristoon, jos sen aiheuttama ravinnekuormitus saataisiin kuriin ja toiminnan harjoittamiselle löydetäisiin sopivat vesialueet.

Kesäasukkaiden ja paikallisten näkemuseroja voidaan tarkastella myös Malmbergin (1980) esittämää reviiirikäsitystä vasten. Tämän käsityksen mukaan jokaisella yksilöllä on näkemys 'hallinnassaan' olevan alueen suuruudesta. Siihen sisältyy muun muassa yksilön käsitys yksityisyydestä, vapaudesta ja turvallisuudesta. Reviiirikäsitys osaltaan säätelee myös sosiaalista kanssakäymistä ja päinvastoin. Malmbergin (1980) mukaan yhteiskunta voidaan kokea haavoittuvaiseksi ja elämää vaikeuttavaksi jollei ole selkeitä rajoja. Kaupunkilaislähtöiset kesäasukkaat ovat omassa kulttuurissaan paikallisia asukkaita selvemmin tottuneet selkeisiin rajoihin.

5.2. Alueelliset erot

Kesäasukkaiden ja kalankasvattajien välisten ristiriitojen on mainittu vähentyneen viime vuosina erityisesti suomenkielisessä saaristossa. Syynä tähän on mainittu ainakin kalankasvattajien ammattitaidon koheneminen (Salmi ym. 2004). On myös ilmeistä että ristiriitojen väheneminen johtuu siitä, että kalankasvatusta on jo varsin pitkään harjoitettu samoilla alueilla ja kesäasukkailla on ollut myös siten enemmän aikaa hyväksyä toiminta omille lähivesilleen. Alueella on runsaasti sekä paikallista väestöä että kesäasukkaita joten intressiryhmien välisen kanssakäymisen edellytykset ovat luonteeltaan hieman monipuolisempia kuin ulkosaaristossa. Tiiviimmistä vuorovaikutuksesta saattaa johtua, että kesäasukkaiden kannanotot kalankasvatusta kohtaan eivät alueella ole kovin kielteisiä. Tämä saattaa olla syynä siihen, että suomenkielisessä saaristossa muistutuksia tehneitä kiinteistöjä on kesäasuntojen tiheyteen verrattuna huomattavasti vähemmän kuin ulompana saaristossa.

Läheltä taajamia tai mannerta kesäasuntoja hankkineet eivät myöskään aina ole asettaneet saariston luonnontilaisuudelle yhtä suuria odotuksia kuin ulompaa saaristosta vapaa-ajan asunnon omistavat. On ilmeistä, että alueen kesäasukkaille luonnontilaisuutta tärkeämpää on loma-asuntojen suhteellisen helppo tavoitettavuus, hyvät kalavedet ja palveluiden läheisyys sekä niiden monipuolisuus. Toisaalta voidaan ajatella että maantiesiltojen ja kesäasuntojen täplittämään maisemaan laitokset allasrakennelmineen sulautuvat myös paremmin. Mantereen läheisillä alueilla kuten esimerkiksi Velkuan kalastusalueella monet kesäasukkaat näkivät kalankasvatuksen ohella myös muita paikallisia kuormittavia lähteitä kuten maatalouden (Salmi ym. 2001).

Ahvenanmaalla ja osittain myös ruotsinkielisellä Saaristomerellä kesäasukkaat kokevat saariston ensisijaisesti luonnon- ja kulttuurimaisemana jota tulee suojella. Kalankasvatus hyväksyttäisiin saaristoelikeinoksi mikäli toiminta olisi pienimuotoista perheyrittämistä tai keskittyisi alueille, missä siitä ei olisi muille vesien käyttömuodoille liiemmin haittaa. Pienillä yrityksillä on myös paremmat edellytykset tukeutua kesäasukkaiden karsastaman saariston ulkopuolisen työvoiman käyttöön. Kokonaan kalankasvatuksen kieltäminen ei kuitenkaan saanut erityisempää kannatusta koska kesäasukkaat arvostaessaan saaristolaisia olivat huolissaan myös heidän toimeentulomahdollisuuksistaan. On ilmeistä, että Ahvenanmaan kesäasukkaat asettavat toiveita tuoreelle ympäristölle (30/2001), jonka yhtenä tavoitteena on vähentää kalankasvatuksen ympäristölle aiheuttamia haittoja laitosten uudelleensijoittelulla.

5.3. Vastakkainasettelusta vuorovaikutukseen

Saaristomeren kesäasukkaiden lähes ainoita tiedonhankintakanavia olivat kuntatiedotteet, paikallislehdet ja paikallisradio (Ahlnäs 1989, Salmi J. ym. 2001). Ahvenanmaalla kesäasukkaat saivat kalankasvatuksesta eniten tietoa paikallislehdistön kautta, vaikka sen sisältöä arvostelivatkin. Paikallisten saaristokyläiden palveluiden vähenemisen myötä kontaktimahdollisuudet paikallisten kanssa ovat ainakin syrjäisemmässä saaristossa vähentyneet. Ammattikalastajien väheneminen saaristossa on osaltaan vähentänyt paikallisten ja kesäasukkaiden välistä vuorovaikutusta (Salmi ym. 2001).

Saaristoluonnon kestävä käytön ja hallinnan kehittäminen edellyttää eri ryhmiltä keskinäisen vuorovaikutuksen lisäämistä (mm. Pinkerton 1993). Welp (1998) puolestaan korostaa kokonaisnäkömyksen, osallistumisen, yhteistyön ja palautteen merkitystä rannikkoalueiden suunnittelussa. Mitä enemmän osapuolet tietävät toisistaan, sitä vähäisempää on stereotyyppinen ajattelu (Åström ym. 2001).

Taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävien ratkaisujen löytäminen edellyttää kalankasvattajien, kesäasukkaiden ja päätöksentekotahojen keskinäisiä neuvotteluja. Tämä edellyttää kesäasukkaiden järjestäytymistä, jolloin neuvotteluissa sovittaville päätöksille voitaisiin saavuttaa paremmin yhteinen hyväksyntä. Erityisesti kalankasva-

tuksen sijainninhjaus ja tuotantotason määrittely edellyttää neuvotteluja ja yhteistyötä valtion eri hallinnon sektoreiden ja muiden intressiryhmien välillä. Vuorovaikutuksen lisääminen paikallisten kanssa olisi omiaan vähentämään kesäasukkaiden ja kalankasvattajien välisiä ennakkoluuloja. Tärkeää olisi edistää myös osapuolten välittömien ja luonnollisten kanssakäymismuotojen syntymistä. Kalankasvattajat voisivat murtaa raja-aitoja järjestämällä laitoksille avointen ovien päiviä tai muuta oheistoimintaa, jossa muun muassa kesäasukkaille ja matkailijoilla olisi tuotteiden ostamisen ohella mahdollisuus saada tietoa kalankasvatuksesta elinkeinona. Kalankasvatuskin voidaan hyväksyä saariston elinkeinoksi, jos siitä muodostunut kuva on voittopuolisesti positiivinen korostaen sen taloudellista merkitystä saaristolaisille ja miten toiminnassa on otettu huomioon ympäristönäkökohdat. Keskinäinen vuoropuhelu on omiaan poistamaan virheellisiä ennakko-oletuksia ja edistämään myös kalankasvattajien suoramyyntiä. Hedelmällisestä yhteistyöstä on parhaimmillaan jo saatu yksittäisiä hyviä kokemuksia: kalankasvattaja on antanut kesäasukkaille laitosten vartiointiin liittyviä tehtäviä (Salmi J. ym. 2004)

6. Lähteet

- Ahlnäs, B. 1989. Informationsspridning och sammanhålling i Skärgården – ett exempel från Iniö. Nordenskiöld-samfundets tidskrift 49 (Suppl.), 188-190.
- Andersson, K. & Eklund E. 1999. Tradition and Innovation in Coastal Finland: The Transformation of the Archipelago Sea Region. *Sociologia Ruralis* 39,377-393.
- Bruun, H. 1998. Reflexioner kring Åländskt fostervatten. En analys av eutrofieringsdebatten i tidningen Nya Åland sommaren och hösten 1996. Nordenskiöld – samfundets tidskrift 57, s. 25-35.
- Eklund, E. 1989a. Sommargästernas skärgård hundra år. Nordenskiöld-samfundets tidskrift 49 (Suppl.), 153-160.
- Eklund, E. 1989b. Fiskodlingens struktur och betydelse i Skärgårdshavet. Nordenskiöld-samfundets tidskrift 49 (Suppl.), s. 118-132.
- Eklund, E. 1995. Alla dessa stugumänniskor! Skärgård 18(2):3-4.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. 268 s.
- Helle, R. 1961. Turun saariston väestökehitys 1910-1959. Julkaisussa: Turun ylioppi-las VIII. Turun yliopiston ylioppilaskunta. s. 164-192.
- Hellen, K. 2002. ”—ne likaa, rähjää ja sohlaa”. Julkaisussa Nurminen, H. (toim.) Elämää ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestäväään matkailuun. Kirja-Aurora. Turku. s. 53-65.
- Kalanviljely 2003. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. SVT Maa-, metsä- ja kalatalous 2002:60. 16 s.
- Kalatalous ajassa 1993. Tilastoja ja tietoja kalastuksesta, kalanviljelystä ja kalakaupasta vuosina 1978-1992. SVT. Ympäristö 1993:11.
- Kotkasaari, T. 1998. Vesilainsäädännön perusteet. Opetushallitus. 91 s.
- Leino-Kaukiainen, P. 2000. Saariston äänetön kevät. Luonnonsuojelijat löysivät Uudenmaan saariston. Julkaisussa: Oittinen, R. & Rahikainen, M. (toim.). Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla. Suomen Historiallinen Seura. s. 97-113.
- Malmberg, T. 1980. Vad betyder reviret för människan? Nordenskiöld-samfundets tidskrift 40 (Suppl.). s. 15-23.
- Moilanen, P., Savolainen, R. & Pellinen, M. 1999. Vesiviljely. Julkaisussa: Maakuntien kalatalous. SVT. Maa-, metsä- ja kalatalous 1999:9. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki. s. 34-42.
- Moring, B. 1986. Befolkningsutvecklingen i Skärdgårdshavet under 300 år. Skärgård 2: s. 16-25.
- Mäkinen, T. & Salmi, P. 2002. Report on Aquaculture and Environment. Aquaculture and coastal and social sustainability. 36 p. Unpublished report.
- Peuhkuri, T. 2001. Saaristomeren kalankasvatuksesta faktaretoriikan loukussa. Julkaisussa Salmi P. (toim.): Paikallinen tieto, asiantuntijuus ja vuorovaikutus kalavesien hallinnassa. Kalatutkimuksia 177, s. 39-60.
- Peuhkuri, T. & Varjopuro, R. 2001. Conflicting epistemologies and cultures as a challenge in fisheries management: the cases of aquaculture in the Archipelago Sea, Southwestern Finland. Paper presented at the Inaugural Conference ‘People and the Sea. Maritime Research in the Social Sciences – an Agenda for the 21 st Century’ August 30.8. –1. 9. 2001, Amsterdam, the Netherlands.

- Pinkerton, E. W. 1994. Local fisheries co-management: a review of international experiences and their implications for salmon management in British Columbia. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Science* 51, 2363-2378.
- Sahivirta, E. & Kärmeniemi, T. 1998. Verkkoallaslaitosten vesioikeudelliset luvat ja niihin liittyvät oikeudelliset kysymykset. Suomen ympäristökeskuksen moniste 132. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 103 s.
- Salmi, J., Muje, K., Salmi, P. & Virtanen, P. 2001. Paikallinen vesialuehallinto ja muuttuva kalastus. Velkuan kalastusalueen intressiryhmien näkemyksiä. Kala- ja riistaraportteja 238, 52 s. + 2 liitettä.
- Salmi, J., Mäkinen, T., Salmi, P. & Setälä, J. 2003. The socio-economic profile of fish farmers and their perspectives on aquaculture in the Archipelago Sea Region, Finland. Paper presented in at the XVth Annual EAFE Conference, 14-16 May, 2003, Brest, France.
- Salmi, J., Mäkinen, T., Salmi, P. & Seppänen, E. 2004. Rannikkokalastus ja kalankasvatus Lounais-Suomen saaristossa. AQCESS-hankkeen sosio-ekonomiset havainnot. Kala- ja riistaraportteja 312, 56 s. + 8 liitettä.
- Salmi, P., Salmi, J. & Mäkinen, T. 2003. Livelihood strategies and missing enhancement of rural pluriactivity – survival struggle of small-scale fisheries in the Finnish Archipelago Sea. Paper presented at the 21th Biennial Conference ‘Work, Leisure and Development in Rural Europe Today’ of the European Society for Rural Sociology, 18-22 August 2003. Sligo, Ireland.
- Salmi, P. & Nordquist, J. 2003. Kenen ehdoilla kalavesiä käytetään? Kalavesien omistus ja intressiryhmien näkökulmat Nauvon kalastusalueella. Kala- ja riistaraportteja 285, 36 s.
- Salo, H., Storhammar, E. & Kustula, V. 2000. Kalankasvatuksen merkitys Saaristomeren alueella – alueelliset ja paikalliset vaikutukset. Ympäristöntutkimuskeskuksen tiedonantoja 153. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 40 s.
- Setälä, J., Saarni, K., Honkanen, A. & Virtanen, J. 2003. SALMAR. Tuloksia eurooppalaisesta lohitutkimuksesta. Kala- ja riistaraportteja 273, 25 s. + 1 liite.
- Sisäasiainministeriö 2003. Saaristo-ohjelma. Saaret, meri, järvet, joet ja rantavyöhyke aluekehitystekijöinä. Sisäasiainministeriön julkaisusarja. 132 s.
- Suomen ympäristökeskus 1996. Kalankasvatuksen ympäristönsuojeluohjelma 1996-2005. Suomen ympäristökeskus, Suomen ympäristökeskuksen moniste 14. Helsinki.
- Tilastokeskus 2001. Kesämökki 2000. SVT. Asuminen 2001:5.
- Varjopuro, R. (toim.) 2000. Tutkimus kalankasvatuksen ympäristöohjauksesta. Nykytila ja kehitysnäkymiä. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 47 s.
- Varjopuro, R., Sahivirta, E., Mäkinen, T. & Helminen, H. 2000. Regulation and monitoring of marine aquaculture in Finland. *Journal of Applied Ichthyology*, 16, 148-156.
- Welp, M. 1998. Kan hållbar utveckling planeras – Administrationens roll i miljö- och utvecklingsplanering i tre biosfärområden. *Nordenskiöld-samfundets tidskrift* 57, Helsingfors. s. 49-65.
- Vesala, K-M., Honkanen, A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996. Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.
- Vuori, O. 1966. Kesähuvilaomistus Suomessa. Kartoittava tutkimus kesäasuksesta ja huvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C-osa 3. 251 s.
- Åström, A-M. 2001. Det egna och det främmande. Sterotyper och språkligt baserade bindningar. I verket Åström, A-M., Lönnqvist, B. och Lindqvist, Y. Gränsfolkets barn.

Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv. Svenska litteratursällskapet i Finland, nr 633. Folklichsstudier, XXI. Helsingfors. s. 145-148.

Öhman, M. 1995. Meri yhdistää. Valtiollinen yhteysalusliikenne Varsinais-Suomen saaristossa 1920-1995. Merenkululaitos. Saaristomeren merenkulkupiiri. 126 s.

Internetti

Kuntafakta 2003. Tilastokeskus. Cd-rom tietokanta.

Tilastokeskus 2002. Asuminen. Kesämökkit 1970, 1980,1990,1994-2001. [http:// stat-fin.stat.fi](http://stat-fin.stat.fi) (6.11.2002)

Oikeustapaukset muistutussisältöineen

Saaristomeri

Tapaus 1

Kalankasvatustiloksen toiminta alkoi 1990-luvun alkupuolella. Laitoksella on ollut edellisellä lupakaudella oikeus kasvattaa enintään 50 tonnia vuotuisena lisäkasvuna. Vuosiksi 1999-2006 on laitokselle myönnetty lupa enintään 70 tonnin kasvattamiseen.

Kolme kiinteistönomistajaa on jättänyt yhteismuistutuksen kalankasvatustiloksen käsittelyn yhteydessä. Muistutuksissa on vastustettu uuden luvan myöntämistä, koska kalankasvatustiloksen katsottiin olleen suurin Saaristomeren rehevöittäjä. Kalankasvatustiloksen vähentämistä pidetään välttämättömänä ravinnekuormituksen pienentämiseksi. Tapauksen muistuttajat vastustavat kalankasvatustoiminnan laajenemista, sillä heidän mielestään ravinnekuormitus ei vähene ellei kasvatustiloksen määrää pienennetä nykyisestään. Kasvatustiloksen laajenemisen katsotaan olevan ristiriidassa vesistöä ja suojeltavia maa-alueita koskevien suojelutoimenpiteiden kanssa. Muistuttajien mukaan laitokset kokoavat lähelleen minkejä ja lokkeja sekä aiheuttavat myös hajuhaittoja.

Tapaukseen liittyen haastateltiin kolmea kesäasukasta, joista yksi oli tehnyt muistutuksen viimeisessä lupakäsittelyssä. Toinen haastatelluista oli aiemmin tehnyt muistutuksen, mutta ei enää viimeisessä lupakäsittelyssä. Kolmas haastatelluista ei ollut koskaan tehnyt muistutusta.

Tapaus 2

Kalankasvatustiloksen toiminta alkoi alueella 1980-luvulla. Laitos koostuu kahdesta eri yksiköstä, joihin on haettu yhteensä 150 tonnin kasvatuslupaa. Laitokselle myönnettiin nykyiselle lupakaudelle (vv. 1999-2005) 140 tonnin lupa. Edellisen kauden lupa oikeutti 120 tonnin kasvattamiseen.

Yksi kiinteistönomistaja on jättänyt yhteismuistutuksen kalankasvatustiloksen käsittelyn yhteydessä. Muistutuksessa vedotaan siihen ettei lupaa myönnettäisi ja ettei kalankasvatustoiminta jatkuisi, koska kasvatustiloksen liannut merkittävästi rantoja jo monen vuoden ajan. Tutkimusta varten haastateltiin yhtä muistutuksen allekirjoittanutta kesäasukasta.

Tapaus 3

Laitos aloitti toimintansa 1980-luvun alussa. Alunperin laitokselle myönnettiin 50 tonnin lupa. Vuosille 2001-2006 laitosten haki niinkään 50 tonnin lupaa, mutta sille myönnettiin vain 40 tonnin lupa.

Tässä oikeustapauksessa oli yhteensä 11 muistutusta. Tapauksesta on sittemmin valitettu hallinto-oikeuteen, jossa asia on edelleen vireillä. Muistutuksissa anotun suuruisen luvan myöntämistä vastustettiin. Perusteluissa tuotiin esiin laitoksen aiheuttama liiallinen fosforikuormitus ja laitospaikan katsottiin liian suojaisena ja matalana soveltuvan huonosti kalankasvatustoimintaan. Ravinteiden arveltiin jäävän alueen syvänteisiin. Ongelmien korjaamiseksi muistutuksissa esitettiin altaiden siirtämistä kauemmas syvemmille vesialueille. Kalankasvatustiloksen aiheuttaman rehevöitymisen arveltiin alentaneen kesämökkitonttien arvoa ja lisäksi allasrakennelmien katsottiin pilaavan maisemaa. Muistuttajien mielestä vesialueen rehevöityminen on vaikuttanut kalaston rakenteeseen siten että verkkosaalis koostuu yhä useammin pääasiassa vähäarvoisista kaloista. Myös vesien muu käyttö kuten uiminen on käynyt muistuttajien mukaan lähes mahdottomaksi.

Tapaukseen liittyen haastateltiin kahta kesäasukasta. Molemmat olivat muistutuksen tehneitä ja toinen myös päätöksestä valittanut. Toinen haastatelluista oli osallinen myös tapauksessa 4.

Tapaus 4

Kyseessä on vuoden 1998 oikeustapaus, jossa kalankasvatustiloksen saajalle myönnettiin lupa kasvattamaan kalaa vuodesta mökkiasutuksen lähellä. Lupa kasvatustiloksen sijoittamiseen haetulle paikalle myönnettiin vuosiksi 1998-2004. Tapauksesta tehtiin 9 muistutusta.

Muistuttajat katsoivat, että laitosten sijainti syvänteessä, jonne kasvatustiloksen muodostuva liete jää. Laitosten paikkaa ehdotettiin vaihdettavaksi aika-ajoin, jottei saman alueen luontoa ja meriympäristöä rasitettaisi liikaa ja jotta vesialue voitaisiin palauttaa entiseen tilaan. Laitosten katsottiin edelleen saastuttavan rantavesiä. Muistuttajien mukaan levät ja muu vesien rehevöityminen ovat lisääntyneet 1990-luvulla. Vesien tilan heikkenemisen on katsottu alentaneen kiinteistöjen ja tonttien arvoa. Muistuttajien mukaan haitta-alueella pitäisi ottaa huomioon myös laitosten yhteisvaikutus. Joidenkin muistuttajien mukaan kalankasvatustiloksen perustaminen on pitänyt altaita luvatta alueella.

Haastateltavana oli yksi muistutuksen tekijä, joka oli osallinen myös tapauksessa 3.

Tapaus 5

Laitos aloitti toimintansa alueella 1990-luvun alussa. Vuosiksi 2000-2007 laitokselle myönnettiin 60 tonnin lupa. Oikeustapauksen yhteydessä jätettiin neljätoista muistutusta, osa yhteismuistutuksina. Muistutuksissa vastustettiin uuden kasvatuslupan myöntämistä ja kalankasvatusmäärien lisäämistä, vesialueen kuormituksen vähentämiseksi. Laitospaikan katsottiin veden virtausten ja mataluuden sekä pohjan muotojen suhteen olevan erittäin epäedullinen. Laitoksen katsottiin sijaitsevan liian lähellä kesäasuntotonttien rantakaava-aluetta.

Muistuttajien mielestä laitos on aiheuttanut lähiympäristössään vedenlaadun heikkenemistä ja ympäristömuutoksia. Haittavaikutuksiksi luettiin veden alentunut näkösyvyys, rantakasvuston lisääntyminen, rantojen limoittuminen, sinilevien runsastuminen ja veden pinnan rasvavanat. Muista haitoista mainittiin altaiden huolimaton hoito. Kaksi muistuttajista katsoi elinkeinon olevan tärkeää saaristokunnalle, mutta samalla he muistutuksessaan totesivat, että elinkeinoa ei saisi kuitenkaan harjoittaa luonnon kustannuksella.

Haastateltavana oli yksi kesäasukas, joka vuonna 1991 teki muistutuksen, mutta ei tehnyt sitä enää tuoreimman lupakäsittelyn yhteydessä.

Tapaus 6

Tapauksessa on kyse 1980-luvun puolivälissä toimintansa aloittaneesta laitoksesta. Vuonna 1991 laitos haki 60 tonnin kasvatuslupaa, mutta sille myönnettiin vain 40 tonnin lupa. Tarkasteltavana on 1990-luvun alun lupapäätös, josta lähialueen kesäasukkaat valittivat vesiylivoikeuteen. Laitokselle vuonna 1991 myönnetty lupa oli voimassa vuoden 2000 loppuun.

Laitoksen kalankasvatuksesta tehtiin yhdeksän muistutusta. Useimmissa muistutuksissa oli monia osallisia, jotka esittivät kasvatusmäärien huomattavaa vähentämistä, kasvatuslupan kieltämistä kokonaan tai kalankasvatustoiminnan siirtämistä ulkosaaristoon. Muistuttajat vaativat myös valvonnan tehostamista, muun muassa katselmuksien toimittamista useammin ja ajankohtina, jolloin haitat ovat parhaiten nähtävissä. Heidän mielestään lupia tulisi myöntää vain vuodeksi kerrallaan ja uusia tutkimuksia olisi suoritettava. Muutamat kiinteistönomistajat hakivat korvauksia vesien virkistyskäytön ja kiinteistöjen arvon alenemisesta.

Tutkimusta varten haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta, joka aiemmin oli tehnyt myös valituksen.

Tapaus 7

Laitos aloitti toimintansa 1980-luvun loppupuolella. Vuosiksi 2000-2005 laitokselle anottiin 75 tonnin tuotantolupaa, mutta sille myönnettiin vain 50 tonnin lupa.

Lupahakemuksesta jätettiin kuusi muistutusta. Muistuttajat olivat hakemuksen hylkäämisen kannalla. Perusteluissaan he mainitsivat laitoksen olevan paikallisesti suuri kuormittaja, jonka katsottiin heikentäneen kiistattomasti Saaristomeren tilaa 1980-luvulta lähtien. Haitan katsottiin näkyneen veden samentumisena ja rantojen rehevöitymisena, josta Saaristomeren pohjan ja veden laadun katsottiin kärsineen. Muistuttajien mielestä kasvatusmäärää tulisi vähentää, koska vesien rehevöityminen ja samentuminen haittaa vesien virkistyskäyttöä. Etenkin lisääntyneiden sinileväkukintojen mainittiin tehneen vesialueista ajoittain uimakelvottomia. Yksi muistuttajista katsoi kiinteistönsä arvon alentuneen vesien pilaantumisen vuoksi. Muutamat muistuttajista harkitsivat korvausten hakemista, mikäli tuotantolupaa nostettaisiin nykyisestään. Muistuttajat arvelivat, että kalankasvatusyrityksen tuottamat todelliset kalamäärät ovat saattaneet olla lupaehtoja suuremmat.

Muina kalankasvatuksen aiheuttamina haittoina mainittiin ruokinta-automaateista lähtevä melu, laitosten hajuhaitat ja maisemallinen haitta, lokkiparviin esiintyminen laitosten lähellä sekä niiden aiheuttamat terveys- ja hygieniahaitat. Yksi muistuttajista ei pitänyt kalankasvatuksen työllistävää hyötyä niin merkittävänä, että kalankasvatukselle tulisi sallia vesistön kuormittaminen. Muutama muistuttajista oli viitannut lausunnossaan Lounais-Suomen ympäristökeskuksen laatimiin selvityksiin kalankasvatuksen aiheuttamista ympäristöhaitoista.

Tapauksen osalta haastateltiin kahta muistutuksen tehnyttä kesäasukasta.

Ahvenanmaa

Tapaus 8

Laitos sai vuonna 1992 luvan kasvattaa 120 tonnia. Vuonna 1998 laitos haki 135 tonnin kasvatuslupaa. Kalankasvattajalle myönnettiin anotun suuruinen lupa vuosiksi 1998–2004.

Hakemuksesta jätettiin kahdeksan muistutusta, joissa pääsääntöisesti vastustettiin tuotantomäärän nostamista. Perusteluissaan muistuttajat toivat esiin kalankasvatuksen heikentävän vesien tilaa, mikä näkyy levien lisääntymisenä ja rantojen epämiellyttävänä hajuna. Vesien rehevöitymisen katsottiin heikentäneen myöskin lähialueen hauki- ja ahvenkantoja. Kalankasvatuksen katsottiin haittaavan paikallisten asukkaiden ja vapaa-ajankalastajien virkistäytymistä rajoittamalla uintimahdollisuuksia ja matkailualan toimintaa. Myöskin altaiden puutteellisen merkinnän katsottiin haittaavan vesiliikennettä. Vesien rehevöitymisen vähentämiseksi ehdotettiin altaiden siirtämistä umpinaisesta lahdesta ja veneilyn kannalta vilkkaasta salmesta muualle. Altaiden välittömässä tuntumassa asuva mainitsi ongelmaksi altailta tulevat hajuhaitat, mutta ajoittain myös vedenpinnassa vellovan rasvakalvon. Samainen kesäasukas koki epämiellyttävänä myös altaiden houkuttelemat lokit ja varikset.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta.

Tapaus 9

Laitos on harjoittanut kalankasvatusta vuodesta 1986. Toiminta on ollut pienimuotoista perheyrittämistä, jota on harjoitettu muun elinkeinotoiminnan ohella. Vuonna 1991 laitos sai luvan 50 tonnin vuosituotannolle. Vuonna 1998 laitos on hakenut 65 tonnin kasvatuslupaa. Kalankasvattajalle myönnettiin 50 tonnin suuruinen lupa vuosiksi 1998–2004.

Hakemuksesta jätettiin viisi muistutusta. Muistuttajien mukaan lahti, jossa laitos sijaitsee on melko matala ja umpinainen, soveltuu heikosti tai ei lainkaan kalankasvatukseen. Muistuttajien mukaan haitat näkyvät veden samentumisena, lisääntyneenä pohja- ja rantakasvillisuutena, mikä on vähentänyt lähivesien virkistysarvoa. Esimerkiksi lisääntyneen vesikasvillisuuden ja levätuotannon mainittiin haitanneen ahvenen verkkokalastusta. Myöskin sinilevää ja hajuhaittoja esiintyi muistuttajien mukaan aika-ajoin.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta.

Tapaus 10

Kalankasvatusyritys on hakenut kahta lupaa: toisella alueella 150 tonnia ruokakalalupaa ja toiselle alueelle 50 tonnin lupaa alle 200 grammaisten kirjolohien talvisäilytyspaikaksi. Ympäristölupavirasto on antanut luvan 100 tonnin ruokakalan kasvatukseen ja 25 tonnin luvan poikaskalan tuotantoon vuoteen 2001 saakka.

Lupahakemukseen tehtiin yhdeksän muistutusta, joissa yleensä oli monta osallista. Muistutuksissa tuotiin esiin vesien tilan heikkeneminen ja vesi- ja rantakasvillisuudessa tapahtuneet muutokset. Kalankasvatuksen tiliin laitettiin muun muassa ahvenvidan ja rakkolevän väheneminen. Elinkeinotoiminnan katsottiin lisänneen sinileväkukintoja ja rantojen leväkasvillisuutta, jotka puolestaan ovat aiheuttaneet ajoittaisia hajuhaittoja. Altailla lähtevien rasvakalvojen mainittiin vähentäneen lähialueiden arvoa uimavesinä. Veden laadun heikkenemisen arveltiin koituvan haittaa alueen matkailuyrittäjille. Muistutuksissa todettiin myös, että kalankasvatus on linnustonsuojelun kannalta haitallista, koska altaat houkuttelevat ympärilleen loksia ja variksia, joiden runsaus vähentää muuta linnustoa. Myös laitoksella tapahtuvan toiminnan arveltiin häiritsevän lähisaaren linnuston pesintää. Muistutuksissa mainittiin myös talvisäilytyspaikan olevan sopimaton, koska veden virtaus salmessa on heikko ja vesi on myöskin liian matalaa. Luvan myöntämistä vastustavissa muistutuksissa mainittiin, että lähivesien vedet ovat jo ennestään kalankasvatuksen pahoin kuormittamia joten lisälupia ei tulisi enää myöntää.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta.

Tapaus 11

Laitoksella on 1990-luvulla ollut lupa kasvattaa kirjolohta 120 tonnia. Lupa uudistettiin vuosille 2000-2004.

Lupahakemukseen tehtiin kymmenen muistutusta, joissa kaikissa vastustettiin kasvatusluvan myöntämistä. Muistutukset olivat sisällöllisesti hyvin samankaltaisia. Niissä tuotiin esiin vesien tilan yleinen heikkeneminen laitoksen lähituntumassa. Muistuttajien mukaan vesi haisi ajoittain pahalta, jolloin uiminen meressä koettiin vastenmielisenä. Vesiympäristössä tapahtuneiden muutosten arveltiin alentaneen rantakiinteistöjen hintoja. Kalankasvatuksen aiheuttamina haittoina mainittiin laitoksen sijaitsevan liian matalassa lahdessa ja kalankasvattajien verkkokasseissa käyttämät 'myrkkyyvärit'. Kolmessa muistutuksessa tuotiin esiin, että laitos sijaitsee liian lähellä linnustonsuojelualuetta. Yksi muistuttajista mainitsi laitokselta tulevan melun häiritsevänä tekijänä ja myöskin yksi muistuttajista piti aluetta maarianhaminalaisten merkittävänä virkistysalueena.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta.

Tapaus 12

Laitoksella on ollut 1990-luvulla 30 tonnin kasvatuslupa. Laitos on hakenut 260 tonnin kasvatuslupaa, mutta tuotantokatoksi asetettiin 100 tonnin enimmäisraja lupakaudelle 1998-2002. Uusitus luvassa edellytettiin kapeassa salmessa harjoitetun kalankasvatuksen siirtämistä ulommaksi.

Oikeustapauksessa oli viisitoista muistuttajaa. Lisäksi Ahvenanmaan maakuntahallitus ja Föglön kunta antoivat tapausta koskevan lausunnon. Maakuntahallituksen lausunnon mukaan tuotantokatto tulisi asettaa 60 tonniin, jotta vesituomioistuimen hyväksymät suurimmat fosfori- ja typpipäästöt eivät ylittyisi. Kunta puolestaan toi esiin elinkeinon työllistävän merkityksen.

Muistuttajat vastustavat toiminnan laajenemista, koska huomattavasti pienemmälläkin kasvatusmäärällä haitat ovat olleet merkittäviä. Muistutuksissa todettiin muun muassa seuraavia haittavaikutuksia: leväkukinnat, kalojen poikastuotannon heikkeneminen, särkikalojen lisääntyminen, makuvirheiden esiintymistä kaloissa, vaikutukset linnuston rakenteeseen ja kiinteistöjen arvon aleneminen. Muistutuksissa todettiin myös, että laitosten lähituntumassa vesi haisee kesällä pahalta ja joskus haju tulee altaiden kuolleista kaloista. Muutokset ovat muistuttajien mielestä vähentäneet vesien uimakelpoisuutta. Osa muistuttajista esitti kalankasvattajalle korvausvaatimuksia muun muassa kiinteistön arvon alenemisesta. Osa muistuttajista huomautti, että lähialueella on jo ennestään muitakin laitoksia ja kalanjalostusyrityksiä jotka kuormittavat vesialuetta, joten toiminnan laajenemista ei tulisi sallia. Monissa muistutuksissa todettiin, että laitospaikaksi kapea salmi on liian matala ja jossa veden vaihtuvuus on liian vähäistä. Myös kalojen talvisäilytyspaikaksi sen katsottiin soveltuvan heikosti.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta.

Tapaus 13

Laitoksella on vuosina 1993-1997 ollut oikeus 300 tonnin kasvattamiseen. Lupa uusittiin vuosiksi 1998-2002.

Muistutuskirjelmia oli neljä, joista Saaristomeren merenkulkuupiirin muistutus koski altaiden merkintää veneilyn kannalta. Kaksi muistuttajista vastusti nykyisen suuruisen luvan myöntämistä, koska he ovat panneet merkille vesien tilan heikkenemisen muun muassa lisääntyneinä leväkasvustoina. Vesien rehevöitymisen on katsottu alentaneen maa- ja vesialueiden arvoa ja siten haitanneen vapaa-ajanasuntojen virkistyskäyttöä. Toinen muistuttajista edellyttää sallitun luvan reilua alentamista ja että kalojen teurasuksen tulisi tapahtua paikassa, josta jätevedet eivät kulkeutuisi suoraan mereen.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta, joka oli osallinen myös tapauksessa 14.

Tapaus 14

Vuosina 1993-1997 laitoksella on ollut lupa kasvattaa korkeintaan 200 tonnia, joka uusittiin sellaisenaan vuosiksi 1998-2002.

Hakemukseen tehtiin kaksi muistutuskirjelmää. Molemmat muistuttajat olivat samoja kuin edellisessä tapauksessa joten muistutusten sisällöt olivat pääpiirteissään samankaltaisia.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä muistutuksen tehnyttä kesäasukasta, joka oli osallinen myös tapauksessa 13.

Tapaus 15

Kalankasvatusyritys haki vuosiksi 2000- 2004 kolmea erillistä laitoslupaa: 80, 160 ja 200 tonnia. Laitosluville ei asetettu tuotantokattoa, vaan lupien ehtoiksi asetettiin korkeimmat sallitut vuosittaiset rehujen typpi- ja fosforimäärät.

Muistutuskirjelmia oli viisi, joissa vastustettiin lupien myöntämistä sellaisenaan. Muistutuksissa tuotiin esiin kalankasvatuksen vesistöjä rehevöittävä vaikutus. Haitat ovat näkyneet veden pintaan kertyneinä levämassoina, jotka ovat ajalehtineet edestakaisin ajautuen lopulta rannoille, jossa ne ovat aiheuttaneet hajuhaittoja. Rehevöityminen on aiheuttanut myös näkösyvyyden alenemista. Rakkolevä on puolestaan vähentynyt. Vesiympäristössä tapahtuneiden muutosten mainittiin vähentäneen vesien uimakelpoisuutta. Epämiellyttävyyttä lisäsi muun muassa se, että altaista nousi ajoittain rasvakalvo veden pintaan. Vesien rehevöitymisen mainittiin puolestaan vähentäneen seudun merkitystä matkailu- ja virkistysalueena. Muistuttajat mainitsivat ongelmiksi myös altailla oleilevat lokkiparvet, jotka äänellään ja ulosteillaan vähentävät kesäasukkaiden viihtyisyyttä. Yhdessä muistutuskirjelmässä mainittiin yhden laitoksista sijaitsevan liian lähellä aluetta, missä ihmisiä oleilee paljon. Yhdessä muistutuksessa esitettiin luvulle tuotantokattoa, jotta toiminnan valvontaa voitaisiin helpottaa. Muistuttajat toivat kirjelmässään esiin muun muassa, että he eivät saa valvontaa tekeville viranomaisilta riittävästi tietoa kalankasvatuksen päästöistä ja ympäristövaikutuksista. Yhdessä muistutuskirjelmässä vaaditaan kalankasvattajaa korvaamaan rantojen puhdistustyöstä ja vesialueen huonontuneesta virkistysarvosta. Yhdessä muistutuksessa ehdotettiin laitoksen siirtämistä ulommaksi.

Tapaukseen liittyen haastateltiin yhtä kesäasukasta, joka ei tehnyt muistutusta.